
Tereziánská iniciativa

42

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

březen 2008

**V pátek 25. ledna letošního roku se konalo v hlavním sále Senátu
Parlamentu ČR slavnostní shromáždění u příležitosti
Dne památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti.
Shromáždění pořádala Federace židovských obcí v ČR,
Nadační fond obětem holocaustu a Senát Parlamentu ČR.**

SHROMÁŽDĚNÍ U PŘÍLEŽITOSTI DNE PAMÁTKY OBĚTÍ HOLOCAUSTU A PŘEDCHÁZENÍ ZLOČINŮM PROTI LIDSKOSTI

V pátek 25. ledna letošního roku se od 10.00 hodin konalo v hlavním sále Senátu Parlamentu ČR slavnostní shromáždění u příležitosti Dne památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti. Na shromáždění, které pořádala Federace židovských obcí v ČR, Nadační fond obětem holocaustu a Senát Parlamentu ČR přednesla svůj projev řada lidí, byl mezi nimi i prezident republiky Václav Klaus.

Shromáždění zahájil Tomáš Kraus, tajemník Federace židovských obcí v ČR, a Marta Malá, ředitelka Nadačního fondu obětem holocaustu. Po jejich zahájení následovali k mikrofonu Přemysl Sobotka, předseda Senátu Parlamentu ČR, prezident České republiky Václav Klaus, Warren L. Miller, předseda Komise pro zachování amerického dědictví v zahraničí, Toman Brod, bývalý vězeň koncentračního tábora v Osvětimi, a Karel Holomek, předseda společenství Romů na Moravě. V závěru vystoupili František Bányai, předseda Židovské obce v Praze, a Christoph Heubner, viceprezident Mezinárodního osvětimského výboru. Závěrečný projev přednesl Jiří Daníček, předseda Federace židovských obcí v ČR.

Slavnostní projevy byly dvakrát přerušeny hudebním vystoupením Miroslava Ambroše (housele) a Zuzany Ambrošové (klavír).

PROJEV PŘEDSEDY SENÁTU PČR PŘEMYSLA SOBOTKY:

Vítám vás srdečně na půdě českého Senátu při příležitosti již tradičního společného slavnostního setkání českého Senátu, Federace židovských obcí v ČR a Nadačního fondu obětem holocaustu, které se koná u příležitosti Dne obětí holocaustu a předcházení zločinů proti lidskosti.

Český Senát se této problematice v úzké spolupráci s židovskou komunitou a jejími organizacemi v České republice věnuje systematicky několik let. Dovolím si připomenout i naši každoroční záštitu mezinárodního festivalu Devět bran a další akce, až po loňské přijetí velké delegace židovských organizací, které působí v USA.

Za jeden z dokladů toho, že i v tomto směru dělá Senát užitečnou práci, je jistě i fakt dnešní přítomnosti prezidenta republiky mezi námi. Rád bych zdůraznil, že ani já ani Senát jako celek otázku holocaustu či antisemitismu nechápeme jako nějakou konjunkturální příležitost k zviditelnění a blýsknutí se před televizními kamerami

v době, kdy na tuto problematiku média upozorní hrstka nenávidných holých lebek či někdo v Teheránu.

Naopak, chápeme tuto problematiku s její hrůzným historickým pozadím jako jednu z živných půd pro extremisty všeho druhu, kteří zneužívají možnosti svobody a demokracie kdekoliv na světě. Proto jsem se svými kolegy ostře odsoudil předloňskou teheránskou pseudovědeckou konferenci, zpochybnující holocaust. Tehdy naše rozhořčení nakonec vyústilo

v jednoznačnou rezoluci českého Senátu, který jako první, bohužel jako jeden z mála evropských parlamentů, tuto konferenci odsoudil.

Nezbývá nám než dnes a denně burcovat všechny slušné lidi k odporu proti zlu a demagogii a hlavně přesvědčovat ty, kteří mají tendence nová temná rizika naší současnosti podceňovat a bagatelizovat. Nesmíme dovolit, aby se nám Evropanům taková trestuhodná pasivita vymstila jako v 30. letech.

PROJEV PREZIDENTA REPUBLIKY VÁCLAVA KLAUSE:

Vážený pane předsedo, vážené dámy, vážení pánové,

dovolte mi, abych i já pozdravil toto vaše slavnostní shromáždění, které se koná na půdě Senátu Parlamentu České republiky u příležitosti Dne památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti.

Za dva dny, to je 27. ledna, uplyne 63 let od osvobození koncentračního a vyhlazovacího tábora Osvětim–Březinka, od osvobození místa, které – pro nás a stejně tak pro celý svět – ztělesňuje a symbolizuje ono strašné slovo holocaust. Byl jsem tam před padesáti lety jako mladý student a byl jsem tam znovu před třemi lety u příležitosti 60. výročí osvobození tohoto koncentračního tábora. V obou případech to byl zcela mimořádný a člověka nesmírně deprimující zážitek.

O holocaustu se dnes hovoří často. Toto, v češtině poněkud nesrozumitelné mezinárodní slovo, kterým jsme si v poslední době i my zvykli označovat tento snad nejstrašnější a nejhaneb-

nější zločin lidských dějin, k nám proniklo poměrně nedávno. Používáme ho, stalo se součástí našeho slovníku, ale já mám obavu, zda nám toto jedno cizí slovo spíše nekomplikuje možnost dostatečně si uvědomit a procítit celou hrůznost toho, co se tehdy stalo, celou hrůznost vyhlazování evropských Židů německým nacistickým režimem. Moc bych si přál, abychom míru utrpení a tragiku osudu našich tehdejších židovských spoluobčanů dobře chápali.

Je naším úkolem a povinností, abychom v našich myslích i skutcích postavili hráz působení času, který – zdánlivě milosrdně – překrývá bolestné zážitky a zkušenosti nánosem dalších a dalších všedních dní. Genocida evropských Židů nesmí být zapomenuta. Musí zůstat věčným mementem. Mementem, které nám bude připomínat zlo, které jsou schopni lidé vůči sobě navzájem páchat. Mementem, které bude posilovat naše přesvědče-

ní o zásadním významu lidské svobody, neboť ta je jedinou zárukou, že se podobné tragické události už nikdy nebudou opakovat.

Generace, které válku a holocaust zažily, pomalu odcházejí. Moderní doba a její problémy tuto historickou zkušenost novým generacím vzdalují. Co bylo nesporné pro pamětníky, se dnes často relativizuje. Máme zkušenost s pokusy minulost přepisovat, zaměňovat viníky a oběti, symetrizovat jejich utrpení a taktó vytvořený falešný obraz minulosti politicky zneužívat. Proto má právě dnes, možná více než před pár desetiletími, takový význam památku obětí holocaustu připomínat.

Jsem velmi rád, že tento úkol necítí pouze židovské obce či organizace sdružující oběti holocaustu. Považuji za zásadní, že v roce 2003 byl 27. leden uznán naším Parlamentem jako významný den České republiky a že se to pro nás všechny stalo příležitostí připomínat a v paměti naší společnosti udržovat poučení z tragédie nacistického, tzv. konečného řešení židovské otázky v Evropě. Neděláme to pouze pro historickou pietu, děláme to pro naši budoucnost. Děláme to pro to, aby se podobně oblundé zločiny proti lidskosti již nikdy nemohly opakovat.

Velmi oceňuji, že se toto slavnostní shromáždění dnes koná, a to právě zde v Senátu a pod záštitou jeho předsedy.

PROSLOV WARRENA L. MILLERA, PŘEDSEDY AMERICKÉ KOMISE PRO ZACHOVÁNÍ AMERICKÉHO DĚDICTVÍ V ZAHRANIČÍ:

Chci poděkovat představitelům této skvělé země za to, že uznává toto tragické období evropských dějin. I když je připomínání podrobností holocaustu bolestné, je velice důležité, že tak činíme.

Václav Havel připomněl tuto nezbytnost ve svém působivém projevu v roce 1999 na konferenci o Fenoménu holocaustu v Praze. Řekl: „Vzdělání a znalost historie spolu s lidskostí a obyčejnou lidskou schopností soucítění nám snad umožní rozpoznat zárodky staronových nebezpečí a uzavřít demony nenávisti a zla, dříve než nás opět přemohou.“

A proto jsem zde, abych zopakoval, jak je důležité nikdy nezapomenout na zvěrstva spáchaná při holocaustu, při kterých bylo nacisty a jejich přísluhovači systematicky zavražděno 6 milionů Židů, celé dvě třetiny židovské populace v Evropě. To nepochopitelné číslo – šest milionů – je ještě hrůznější, když se promítne do jednotlivých barbarských činů, které se dennodenně, hodinu co hodinu v letech 1941–1945 odehrávaly. Nacistům vražda nestačila. Mnoho nevinných obětí bylo nejdříve ponižováno, mučeno a před zavražděním procházelo dehumanizačním procesem.

Kde se vzala taková nenávist? Jak ohrožovalo 1,5 milionů židovských dětí, které byly zabity, Nacionálně socialistickou stranu a Německou říši? Lidé byli vražděni pouze proto, že byli Židé, a ne proto, že by něco udělali. Když Winston Churchill hovořil o holocaustu, řekl, že je to „největší a nejhrůznější zločin, jaký byl kdy v celých dějinách světa spáchán“.

A zde trpěl celý český národ v houževnatém odporu proti nacistické okupaci, kdy více než 350 000 vašich občanů zemřelo.

Vím, že jsou zde dnes mezi námi ti, kdo holocaust přežili – povstaňte prosím, nebo zvedněte ruku. Dovolte, abych těmto přeživším a jejich rodinám řekl, že nemůžeme nikdy poznat, jakými bolestmi a nepředstavitelným utrpením jste prošli. Ale mohu vás ujistit, že vzpomínka na to, co se stalo, bude předávána dalším generacím.

Je úkolem civilizovaného světa připomínat si oběti. Pracujeme-li aktivně na uchování minulosti, uctíváme ty, kdo byli zavražděni a ty, kdo zázrakem přežili, a pomáháme tak v úsilí zabránit novým genocidám.

Moje vlastní činnost pro dosažení tohoto důležitého cíle spočívá ve vedení Americké komise pro zachování amerického dědictví v zahraničí, která byla ustanovena Kongresem Spojených států na ochranu kulturního a historického odkazu tisíců společenství, které byly při holocaustu vymazány z povrchu zemského. Nabádáme vlády evropských států, aby si připomínaly tato společenství a aktivně a smysluplně chránily jejich dědictví.

Česká republika si tento cíl vzala za svůj. V preambuli vaší ústavy se říká:

„My, občané České republiky,... odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody... jako svobodný a demokratický stát založený na úctě k lidským právům...“

Je zřejmé, že toto nejsou pouhá slova. Úcta k všeobecným lidským právům je základní českou hodnotou. Jsou zde muzea, památníky a organizace, které se věnují zachování památky na ty, kteří byli v holocaustu vyhlazeni. V roce 1947, dávno před vytvořením vaší ústavy, byl otevřen „Památník národního utrpení“ (současný „Terezínský památník“) na místě jednoho z nejznámějších nacistických ghetta a koncentračních táborů. Z více než 140 000 Židů, kteří byli posláni do terezínského koncentračního tábora, přežilo pouze několik set. Z 15 000 dětí, které tam byly poslány, se pouze 142 dožilo osvobození.

Je velmi důležité, aby vraždy těchto mužů, žen a dětí nezapadly v historii jako pouhá další tragédie bolestné války. Musíme nalézt způsob, jak je uctít, tím, že zajistíme, aby se taková zvrstvá nikdy neopakovala. V Terezínském památníku se koná mnoho důležitých vzdělávacích a vzpomínkových programů kromě toho, že také uchovává toto nechvalně známé místo. Zaměstnanci tohoto památníku, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zasluhují chválu za svou vynikající práci a nadšení pro věc uchování vzpomínky na holocaust.

Projekt „Zmizelí sousedé“, založený v roce 2000, má za cíl umožnit české mládeži dozvědět se něco o židovské komunitě z doby před rokem 1939, která byla posléze téměř úplně vyhlazena. Druhá fáze projektu nazvaná „Pocta dětským obětem holocaustu“ byla vyhlášena 14. června 2005 pod záštitou českého Senátu a pražské radnice.

Tato práce je dnes důležitější než kdykoli předtím – protože i dnes, kdy všude okolo nás jsou důkazy holocaustu, existují lidé, kteří popírají, že by se holocaust kdy stal.

Nejsou to lidé, kteří by neznali historii. Před čtyřmi lety prohlásil tehdejší rumunský prezident Ion Iliescu, že „v Rumunsku žádný holocaust nebyl“. Následná celosvětová reakce jej donutila uznat pravdu – že v Rumunsku došlo k masovým vraždám a že se jich účastnili jak rumunská vláda, tak i občané.

Na Středním východě není popírání holocaustu nic neobvyklého. Před dvěma lety prohlásil iránský prezident Mahmoud Ahmadi-nejdžád veřejně, že vražda 6 milionů Židů je „mýtus“. Bohužel není jediný, kdo je ochoten z politických důvodů popřít a překroutit holocaust, především když se snaží popřít právo Izraele na existenci.

Není překvapením, že ti představitelé, kteří se snaží holocaust popírat, jsou často despoti totalitních režimů.

Občané a vláda České republiky prokazují svou oddanost a závazek k tolerantní, svobodné a demokratické zemi tím, že podporují vzdělávání o holocaustu a přijímají zákony proti popírání holocaustu. Jak si jistě vzpomínáte, Češi loni v listopadu uspořádali mohutné protesty proti pochodu neonacistů Prahou. Lidé nosili žluté hvězdy a mávali hesly „Nikdy více“.

Primátor Bém označil neonacistický pochod za „nepřijatelný“ a nesmlouvavě prohlásil, že „musíme pěstovat národní paměť, abychom se vyvarovali toho, co se stalo v minulosti“. Je zřejmé, že Česká republika své děti učí dobře: Sedmnáctiletá Věra se připojila k protestnímu pochodu ne proto, že je Židovka, ale, cituji, „protože jsem normální dívka a žiji v normální zemi“.

V roce 1942 byla Alena Divišová „normální dívka“. Učila se švadlenou. Židovská spolupracovnice seznámila Alenu se svými židovskými přáteli a Alena opatřila devíti Židům falešné doklady a propašovala do terezínského ghetta jídlo, přičemž se sama vystavovala velkému nebezpečí. Skrývala dva židovské muže, což posléze vedlo k jejímu zatčení, a její rodiče skrývali na předměstí Prahy čtyři dívky. Alena Divišová byla jmenována Židovskou nadací pro spravedlivé „Spravedlivý mezi národy“. Alena je zosobněním pravého ducha a odvahy českého národa.

A takového ducha v dnešním světě potřebujeme. Holocaust se stal, protože někteří to dopustili – a bylo příliš mnoho těch, kteří nebyli ochotni se proti nacistickému zlu postavit. Český národ, který hrozně trpěl, protože jiní nebyli ochotni se proti tomuto zlu postavit, si tuto lekci zapamatoval. I dnes se musíme ozvat a bojovat za pravdu a proti zlům antisemitismu a xenofobie, které opět nabývají v Evropě na síle. Vím, že se můžeme spolehnout na sílu a dobrotu českého národa, který tuto morální povinnost převezme.

Jménem vlády Spojených států a amerického lidu chci poděkovat České republice za její vzdělávání dětí o holocaustu a za připomínání si obětí mnoha různými způsoby. Bůh žehnej přeživším Shoa a Bůh žehnej lidu České republiky. Děkuji vám za pozornost.

PROJEV TOMANA BRODA:

Dne 27. ledna 1945 byl osvobozen osvětimský koncentrační tábor. Kéž by si byla ruská vojska tenkrát mohla pospíšet a osvobodit Osvětim jen o několik měsíců dříve... Snad by se bylo zachránilo téměř osmnáct tisíc českých židů, které sem deportovali z Terezína v září a říjnu roku čtyřiačtyřicátého. Poslední transport těchto lidí vypravili do Osvětimi 28. října a oni byli i posledními oběťmi masových vražd páchaných v této továrně na smrt. Již začátkem listopadu v ní hitlerovci ukončili provoz a zanedlouho vyhodili tamní plynové komory do povětří.

Terezínské židy na konci října ještě hitlerovci stihli zahubit v tomto hrůzném komplexu. Mírné bylo hrdinství osvětimských uprchlíků Vítězslava Lederera, Alfreda Wetzera a Waltera Rosenberga, jimž se podařilo dodat svědectví o pravém účelu zdejšího tábora spojenecké cizině. Žádná totiž varování ze zahraničí neodradila nacisty od dalších masakrů českých židů. A tak tedy i ony dlouhé zástupy z podzimu 1944 se přidaly k těm tisícům českých občanů, zavražděných v březnu a červenci toho roku v osvětimském Birkenau i k tisícům dalších, kteří zahynuli před nimi.

Jaká slova při vzpomínce na ně přicházejí mi dnes na mysl, aby, vyjádřena, neupadla do hluchých frází? Rozhodně nechci opakovat rčení, která tak často slyšíme na smutečních shromážděních k výročí tragedie holocaustu i tragedií jiných, že totiž musíme učinit vše, aby se už nikdy neopakovaly. Neboť co vlastně můžeme učinit my, prostí, bezbranní lidé? Čemu kupříkladu můžeme zabránit my, kteří jsme přežili onu genocidu a jejichž životní čas se už povážlivě nachyluje? Vždyť nejen ti bezbranní, ale bohužel ani mocní tohoto světa nejsou s to zabránit dalším katastrofám, protože zlo, krutost a nenávisť jsou imanentními vlastnostmi lidského pokolení. Zloba pramenící z politických, náboženských, národnostních, ale i z jiných příčin, je pevně zakořeněna.

Jsou boje a války, které ovšem i slušní, mírumilovní lidé musejí vést - a právě oni. Musejí vést boje a války proti zlu, aniž by však měli naději, že v nich v dohledné době zvítězí, zvítězí-li vůbec někdy. A tak snad hlavním, čím mohou i všichni bezbranní našeho společenství, všichni nemocní přispět tomuto zdánlivě marnému, avšak nutnému úsilí, je pevně jejich předsevzetí, že vždy a všude zůstanou slušnými lidmi.

Tímto posláním bych měl svou převážně chmurnou úvahu uzavřít. Ale chtěl bych přidat ještě krátkou osobní vzpomínku na svůj příběh, příběh přece jen optimističtějšího ražení. Když se v létě 1944 likvidoval tak zvaný rodinný tábor českých židů v osvětimském Birkenau, byli jsme my, tehdy čtrnácti a patnáctiletí chlapi vlastně odsouzení na smrt, nebyli jsme totiž ještě ve věku práce schopných vězňů. Tu náhle v onen čtvrtek, šestého července přišel do tábora dr. Mengele. Snad někým přemluven či z vlastního rozmaru uspořádal mezi námi v poslední chvíli selekci, poskytl nám poslední naději na život. Z mnohačetné skupiny vybral asi devadesát chlapců, které odeslal do sousedního tábora. A stalo se, že z této skupiny přežila snad polovina jejich členů, tedy počet neuvěřitelně vysoký, uvážíme-li, kolik přežilo jiných stejně starých hochů, deportovaných ze svých domovů do ghetta a likvidačních objektů na Východě.

A mnozí z oněch někdejších chlapců z Birkenau, dnes už téměř osmdesátiletí, stále ještě žijí rozestři po celém světě. A mají děti a jejich děti mají rovněž své potomky. Takže bych mohl závěrem stvrdit, že i oni, vlastně lépe řečeno my jsme se zasloužili, že ani židů z české země se nestalí tou „vyhynulou rasou“, jak předpokládaly šílené nacistické plány, že i my jsme zvítězili nad Adolfem Hitlerem a jeho zločinnou říší.

KAREL HOLOMEK, TISKOVÝ MLUVČÍ SPOLEČENSTVÍ ROMŮ NA MORAVĚ:

Tohoto památného dne, vyhlášeného jako Den památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti, chci využít k tomu, abych řekl několik slov zbavených bombastičnosti a přemrštěné lítosti. Po tolika letech, snad už 63, pokládám za užitečnější využít této příležitosti spíše k racionálnímu zamyšlení a pohledu na různé projevy současnosti i nedávné minulosti, souvisejícími s minulými ději, které o leccems svědčí.

Dovolte mi jen několik poznámek:

Společný osud Židů a Romů v té ojedinelé a hrůzné záležitosti, které v dějinách lidského rodu není rovno – holocaustu, stojí za zmínku. Jaké to byly dvě naprosto rozdílné skupiny, a přece skončily stejně - a ze stejných důvodů:

Židé – vzdělaní a dosti často i bohatí lidé, kteří měli ve společnosti tehdejšího světa, řekněme před 80 léty, významné postavení, vědci světového formátu, lékaři, elita. Přinesli světu mnoho dobrého a užitečného. Přesto od nepaměti poznamenáni stigmatem čehosi nepatřičného v očích světa, který nedorostl jejich rozměru. Pronásledováni, někdy i zabíjeni. Mají velkou oporu v celosvětové soudržnosti, dnes i v minulosti – a to mnohým z nich umožnilo přežít.

Romové – žili vždy jen na okraji společnosti, chudí, nikde nevítaní, též zabíjeni, od pradávna táhnou světem. Na rozdíl od Židů nemohli před transporty a koncentračními tábory nikam uniknout. Jejich osudy se s osudy Židů vždy míjely. Protnulý se

jen jednou jedinkrát – v holocaustu. Už to tak zůstane navždy v paměti lidstva.

Toto společné protnutí ukazuje něco, co nemůže být nikdy zapomenuto: obrovskou zrůdnost rasistických teorií a jejich reálného naplnění, kdy se likvidovaly i zcela rozdílné skupiny a to z rasových důvodů.

Ještě dnes není vše jasno, existují skupiny, které se nedokázaly poučit z minulosti. Znovu a znovu se vracejí k myšlenkám, které mnohdy zcela nenápadně a nezpatelně míří k nepřijatelnému rozlišování na ty, kteří jsou přijatelní více nebo méně. Tak nějak to začínalo právě před těmi 80 léty. Připustím, že tato pomýlení se mohou leckde vyskytovat a objevovat a můžeme to pokládat za ►

normální. Měla by však být odsouzena autoritami. Rád bych věřil, že se to děje, často však vidím i z nejvyšších pater politiky názory, které nemají oporu v ničem jiném než v nedostatku vzdělání a rozhledu. I to považuji za pozitivnější, protože mohu věřit, že poučení z minulosti, profesionalita a vzdělanost budou slavit konečně vítězství.

Nechci toto slavnostní shromáždění příliš zatěžovat stížnostmi, naopak, okolnost, že mohu mluvit otevřeně a bez bázně z důsledků takových řečí, je mimořádně příznivá a dobrá. Přičítám ji k pozitivům naší demokracie.

Připomenu jen jednu věc, která se mi nelíbí a leží mi na srdci právě teď. Byl bych rád, kdyby ležela i vám.

Jsou to nevyřešené případy *dvou koncentračních sběrných táborů pro Romy* za 2. světové války a to Letů u Písku a Hodonínu u Kun-

štátu a dehonestujícího prostředí v jejich blízkosti včetně neudržitelných názorů na tuto věc z řad některých europoslanců i nejvyšších politiků proti absolutně převládajícímu názoru celého Evropského parlamentu, a jeho doporučení k řešení těchto záležitostí.

Dámy a pánové, politika a politické dohody v jednotlivých politických stranách by nás neměly zbavovat velkorysých a noblesních řešení v zájmu celé společnosti, aspoň pokud se týká piety. Dopady do celé společnosti jsou naprosto negativní.

Je to pro mnohé z nás, obyčejné občany, zahanbující a neumožňující nám, při vší dobré vůli, kterou bychom jinak rádi projevíli, věnovat podporu politickému dění, jež v nás spíše vzbuzuje nechuť zapojit se angažovaně do problémů, byť jen občanských.

Vím dobře, že mé poselství, skryté mezi řádky, přečtete spolehlivě a lehce.

PROJEV FRANTIŠKA BÁNYAIE:

„Člověk se dočte o milionech zavražděných a umučených, ale číslo, byť sebevyšší, může sice vzbudit úžas, možná i soustrast, ale prožít se nedá. Když jsem si představil hubenou Kytku, jak stojí v jakési rozlehlé vykachlíkované koupelně natěsnaná s ostatními a čeká, že ze sprchy poteče voda, a najednou se začne dusit, znovu jsem prožíval tu hrůzu, stál jsem tu na jejím místě, lapal po vzduchu, který už nebyl k dýchání, jenom ke smrti, a ta se mi už nezadržitelně hnala vstříc.“

Tento úryvek z povídky pana Ivana Klímy vystihuje snahu sdělit nesdělitelné, nemožnost sdělit pocity těch, jejichž rodiče, sourozenci, děti, přátelé skončili nesmyslně a nepochopitelně způsobem, který se vymyká lidskému rozumu. Nemohu se smířit s představou, že mé krásné sestry, sestřenic, bratranec, děda a další byli zlikvidováni jako nepotřebný hmyz... Každého z nás s podobnou zkušeností tato neuchopitelná představa, toto nelidské a nesdělitelné pronásleduje. Pokoušíme se o tom mluvit, připomínat, ale většinou jsou to jenom pouhá čísla, seznamy, suché statistiky...

Při pohledu do minulosti se zdá nepochopitelné, že se se šílencem jednalo o míru, že se vážně diskutovaly argumenty, proč židy nepouštět do Ameriky, do Anglie, do Švýcarska, že bombardování Londýna nepřišlo nikomu ani na mysl, že teorie o nadlidech ovládla Evropu... Stejně nepochopitelné je i to, že zdánlivě logické úvahy o záchraně míru a špatné odhady toho, kam až mohou vést kroky šilence, umožnily děsivému systému ovládnout celou Evropu a průmyslově zabít.

Desítky milionů obětí, z toho šest milionů židů, kteří nestáli na žádné mocenské straně, šest milionů – obchodníci, lékaři, básníci, instalatéři, rolníci, bohatí, chudí, děti, ženy, starci, batolata... celé Čechy

nemají dnes více obyvatel. O této nepochopitelné historii civilizace 20. století je nutné stále mluvit. Ne však jenom smutně vzpomínat, ale varovat. Ani dnes rozumem nelze pochopit, že se to může opakovat, byť jinak. Ani dnes mnozí nechtějí uvěřit, že existují šílenci schopní bez váhání stisknout knoflík a zabít miliony. Není to otázka vůle, ta byla mnohokrát jasně vyslovena, ale pouze otázka technická. Stejně jako před sedmdesáti lety i dnes existuje vůle ke „konečnému řešení“ a stejně jako tehdy hledali odpovědní úředníci jen způsob realizace, řeší dnes jenom problém, jak získat dostatek uranu a ověřit funkčnost potřebných raket. I důvody zůstávají stejné: jiná rasa, jiná barva pleti, jiná kultura, jiné náboženství nebo jenom pocit moci a možnosti zabít či být oslavován jako vítěz. Holocaust by měl být varováním, že pořád lze jen tak, na základě nějaké ideologie nebo průmyslového plánování, zabít, že lze dobývat, ničit a zakoušet pocit vítěze.

Nikdo asi nepochybuje o tom, že berlínský šílenec by jaderné zbraně použil kdekoli, kam by jeho rakety dolétly. Dnes opět nevěříme, že se to může stát, nevěříme jasně deklarovaným hrozbám. Nevěříme,

protože pochopit šilence asi není možné. Hledáme rozumné argumenty a vysvětlení, proč nepřipustit vážnost existujících hrozeb. Podobně jako před sedmdesáti lety máme falešný pocit, že žijeme v civilizovaném, dnes již 21. století. I v současnosti si kdekdo myslí, že se ho to netýká.

Kromě jiného i to je pro mne silný důvod, abychom si dnes i jindy připomínali holocaust.

Dovolte, abych si na závěr opět vypůjčil úryvek z povídky pana Ivana Klímy.

„Teď po tak dlouhé době mě napadlo, že i když se Mengele a jeho počínání zvolna vytrácejí z paměti lidí, budeme mít stále co do činění s podobnými typy jedinců. S fanatiky, kteří budou vraždit ty, které považují za nepřátele anebo jim je za nepřátele označí autorita, kterou bezmezně uznávají, a budou vraždit bez jakéhokoliv váhání. Bude jim lhostejné, zda jejich oběti budou děti, dospělí, zdraví či nemocní, pro ně to budou prostě nepřátelé. Pocit jakéhokoliv viny jim bude cizí, budou dokonce umírat s vědomím, že vykonali něco dobrého a užitečného a že jakýkoliv soud nad nimi by byl křivdou.“

Panu Klímovi děkuji za inspiraci, kterou mi poskytly jeho krásné povídky, a vám za laskavou pozornost.

Foto ze Senátu: Michal Stránský

JIŽ NIKDY HOLOCAUST

Koncem ledna jsme si připomínali nacistická zvěrstva při příležitosti mezinárodního Dne obětí holocaustu. V pořadu nazvaném Izrael a my, který probíhal v Brně, hovořily i Erika Bezdíčková, která přežila věznění v nacistických koncentracích, a Věra Tydlitátová z Centra blízkovýchodních studií Západočeské univerzity, která loni založila Ligu proti antisemitismu.

Úvodní slovo, které pronesla paní Erika Bezdíčková v pořadu „Izrael a my“ ke Dni obětí holocaustu, Brno, 28. ledna 2008

O nacistickém koncentračním táboře Osvětimi

Po příjezdu do Osvětimi byla vždy selekce, kterou prováděl doktor Mengele, v níž se rozhodovalo, kdo půjde na stranu života a kdo na stranu smrti. Což jsme my ovšem nevěděli. Jedinou informací, kterou jsme znali, bylo, že děti jsou zvlášť internovány a rodiče také zvlášť. Proto mně maminka s tatínkem řekli, abych na otázku kolik je mi let odpověděla, že šestnáct. Naučili mě to říkat pěkně německy. To vlastně pro mě byla osudová informace. Na osvětimské rampě se mě po příjezdu Mengele opravdu zeptal, kolik mi je, a já jsem řekla, že šestnáct. V tu chvíli mě oddělili od maminky, která se otočila a křičela, že to není pravda, že jsem podstatně mladší, ale v tom zmatku, který tam panoval, mě nikdo neslyšel a nikdo tomu nevěnoval pozornost.

To bylo moje poslední setkání s maminkou.

Já nechci teď dramaticky líčit, co muse-li vězňové, kteří tam přišli, zažít. Taký se jich hrozně málo vrátilo. Patřím mezi osvětimské děti a jen nemnohé z nich přežily. Když se spolu sejdeme, vždy si klademe trýznivou otázku: „Jak to, že jsem přežil zrovna já?“ Je zde i podtón jakési viny.

Ale já jsem pochopila, že nejenom my si klademe tuto otázku, klade si ji například i tak veliký spisovatel, jakým je Ellie Wiesel, který ve svých knihách s tímto problémem také bojuje a nenachází odpověď, jestli se nějak zpronevěřil tím, že přežil.

Chtěla bych se o Osvětimi zmínit pouze obecně: šlo o nejhruznější koncentrační tábor se čtyřmi krematorii, kde bylo po celou dobu cítit v ovzduší nasládlý pach, protože spalování lidských těl má velmi signifikantní vůni. Dodnes jsem citlivá na jakékoliv vůně či zápachy, vždy si v nich identifikuji to, co bylo. Samozřejmě my, kteří jsme se vrátili, jsme už nikdy nebyli a nejsme schopni, i když máme rodiny, děti a vnoučata, žít normální, oby-

čejný život. Prostě jsou věci, které nás neustále provázejí, protože zvládnout tak silné trauma nelze.

Mezi vězni byli dva slovenští Židé, Rudolf Vrba, který později o tom napsal knihu, a Alfred Wetzler, kterým se podařilo v dubnu 1944 z Osvětimi uprchnout. Nesli na Slovensko zprávu o hrůzách, které se dějí na území tábora, kde každý den umírají tisíce Židů. Jejich úkolem bylo doručit ji jednak maďarským Židům, protože se tehdy připravovaly transporty z Maďarska, a jednak spojencům. Nepodařilo se ani jedno, ani druhé.

Když jsem později překládala pro editora Tereziňských studií a dokumentů Miroslava Kárného některé dokumenty z archivů, zjistila jsem, že na Slovensku působila paní Gizy Fleischmannová a rabín Weismandel, kteří se s oběma uprchlími vězni sešli a posílali srdceryvné dopisy do Švýcarska – to bylo jejich jediné spojení. Žádná odpověď nepřišla, žádné činy nenásledovaly.

Také já jsem dodnes nedostala odpověď na otázku, proč spojenci, kteří byli mistři přesného cílení bombardovaných objektů, nikdy nezasáhli osvětimská krematoria, proč nebombardovali železnici. Maďarští Židé mohli být v roce 1944 zachráněni, stejně tak jako Židé tereziňští a slovenští, kteří byli deportováni ve čtyřicátém čtvrtém roce. Němci neměli jinou šanci, jak masově vyvážet lidi do Osvětimi, než po železnici. Chtělo to jenom bombardovat trať Žilina – Vrútky – Čadca směrem na Krakov a Osvětim. To přiznal i Eichmann, který tomu dal pevný jízdní řád, podle něhož jezdily transporty z celé Evropy do Osvětimi. Choval se k tomuto jízdnímu řádu a transportům, jako by se jednalo o brambory nebo o uhlí, které se převáží, nikoli o lidi. Když byl později v Izraeli postaven před soud, řekl, že se ničím neprovinil, pouze plnil svoji povinnost a příkaz, aby vlaky přesně v určitou dobu odvážely náklad. Vidíte ten cynismus a zrudnost.

Jsou to věci, se kterými se ani 63 let po válce nedokážu smířit, protože veškerá slova o tom, jak nás svět podporuje a podporoval, mi připadají nicotná. Ono nešlo o slova, šlo o činy. A hodně Židů mohlo být zachráněno, kdyby byly například zničeny železniční koleje.

Tolik obecně o situaci v Osvětimi, kde byla v listopadu 1944 krematoria vyhozena do vzduchu. Sověti tábor osvobodili až v lednu. I to je kapitola sama pro sebe, která souvisí s velkou politikou, s Polskem a jeho vztahem k Rusku, protože Rudá armáda mohla být v Osvětimi mnohem dříve než v lednu.

Mnoha lidem by to už stejně nepomohlo. Nás, kteří jsme byli alespoň trochu praceschopní, už koncem listopadu začali vybírat na práci v Německu; já jsem se dostala z Osvětimi do Ravensbrücku. To byl ženský koncentrační tábor v Německu. Pak jsem pracovala v továrně na letecké motory, který byl pobočkou koncentračního tábora Sachsenhausen. Válka pro mě skončila během pochodu smrti k Baltu. Plán Němců byl velice prostý – měli jsme se nalodit na loď, které pak měly být potopeny, a tím by byli zlikvidováni všichni svědkové.

Jednou v noci jsme s mou přítelkyní Rutkou už opravdu nemohly a zalehly jsme během přestávky za jakousi boudu, kde jsme obě usnuly vyčerpáním. Co se dělo dál, nevím, ale prvního května 1945 nás osvobodila Rudá armáda.

O dnešních neonacistech

Chci vám říci, že současná situace a současné výkřiky neonacistů vzbuzují v nás, kteří jsme přežili holocaust, ještě hrůznější pocity než u ostatních lidí, protože víme, jak to kdysi začalo. A já jsem pobouřena, opravdu pobouřena, že naše zákony nedokáží zamezit těmto akcím.

Nakonec se jim stejně podaří je zakázat, nakonec to jde. I ptám se: Co ten týden udržování napětí prostřednictvím všech sdělovacích prostředků, mobilizace obrovské armády policistů, což stojí spoustu peněz?

Nakonec stačilo, aby jeden primátor – v případě Plzně předseda Krajského úřadu – jejich manifestaci jednoduše zakázal. Nedalo by se tomu trochu předcházet?

Nechtěně jsem vyslechla rozhovor, který mě neskutečným způsobem ranil a šokoval: „V té Plzni se sešla hrstka Židů, celá armáda byla na nohou, a ještě nám v televizi řekli, kolik peněz to stálo. A to jsme zase všechno vynaložili na to, aby se několik Židů mohlo sejít...“

Není to tragické? Já to neumím pochopit. Někdy mám pocit, že žiji ve světě, který mně svou logikou uniká. ▶

K Izraeli a Palestincům

Mám ještě jednu poznámku k současné situaci. Vy víte, že osady a města v Izraeli jsou ostřelovány raketami Kassam. Celkem jich vypálili 44 000. Hamas na žádná slova domluvy neslyší, takže Izrael řekl: Dobře, uděláme energetickou blokádu. A najednou mě šokovala Česká televize, která vysílá šot a ukazuje potemnělou Gazu a lituje lidi, kteří jsou tam v zimě, protože ten „zlý Izrael“ zarazil dodávky paliva. Ve stejný večer jsem si pustila zprávy ARD – také veřejno-

právní televize – kde ta zpráva zněla úplně jinak: Židé, kteří jsou soustavně ostřelováni raketami Kassam, nemají možnost se bránit, protože nechtějí vyvolat další krveprolití, tak zastavili dodávky energie. Zda to pomůže, je otázka. Vidíte ten rozdíl v koncipování zpráv? Německá veřejnoprávní TV říká: Příčina jsou rakety. A odvěta. Česká TV tu zprávu úplně otočí: Palestinci jsou chudáci.

Já sama soucítím s palestinskými lidem, já soucítím se všemi strádajícími, ale jsou

tam teroristé. A ty je třeba porazit. Jiné řešení není.

Promiňte, že jsem se od holocaustu dostala až po dnešek, ale já se bojím. Já se opravdu bojím současného světa, který má spoustu organizací, spoustu komisí, organizuje spoustu zasedání, na kterých zaznívá mnoho slov, ale skutky se rozplývají vniveč. A já se bojím o svá vnoučata, o vaše vnoučata, aby už nikdy nezažila tu hrůzu, kterou přinesla druhá světová válka.

Den uctění památky holocaustu

V neděli 27. 1. 2008 proběhla pietní akce středoškolských studentů k Mezinárodnímu dni památky obětí holocaustu. Organizátoři, především studenti pražských gymnázií, zareagovali na nápad Z. Tulise (autora výchovných pořadů o Nicolasi Wintonovi) a pokusili se zorganizovat klidné vzpomínkové setkání.

Jeho smyslem bylo vyzvat nejmladší studentskou generaci, aby dala najevo, že jí není téma holocaustu lhostejné, a zároveň pokojnou cestou vyjádřila názor k aktuálním extrémistickým projevům, které holocaust popírají a znesvěčují tak jeho oběti.

Začátek akce byl naplánován na 17:00 před Kongresové centrum Praha (KCP). Větrné počasí však znemožnilo zamýšlené zapalování svíček. Z nich, na terasách KCP s výhledem na starou Prahu, měl postupně vzniknout symbolický obrazec. Číslice 6 000 000, upozorňující na hrůzný počet židovských obětí holocaustu.

Akce byla narychlo přesunuta do blízké lokality Vyšehradu. Ani tam se však zamýšlený obrazec nepodařilo vytvořit. Nakonec přítomní studenti, opět především z pražských gymnázií, vytvořili komorní seskupení v poetickém zákoutí u vyšehradských hradeb a očekávali příchod pana kardinála Vlka. Každý přítom „bojoval“ o svůj plamínek, což se většinou z přítomných podařilo.

Pan kardinál studenty oslovil krátkým slůvkem, v němž poděkoval přítomným a vyjádřil své sympatie s tímto projevem studentské solidarity. V souvislosti s udržováním plamínek dodal vzpomínku na svého přítele, který v koncentračním táboře bojoval o holý život.

Po kardinálově slůvku následovalo v symbolických šest hodin šestiminutové zvonění z Vyšehradské katedrály a vlastní zamyšlení se nad tím, co pro nás holocaust dnes, po tolika desetiletích, znamená.

Akce se tak i v improvizovaných podmínkách podařila. Větším zklamáním byla jen poměrně nízká účast. Vzpomínky se zúčastnilo kolem třiceti lidí.

Přesto však organizátoři věří, že akce nebyla zbytečná (krátkým záběrem o ní informovala Česká televize) a že oslovila odpovědné mladé lidi, kteří si uvědomují, že se k násilným projevům a nenávisti nedá jen mlčky přihlížet.

Do budoucna uvažujeme o jejím pokračování jakožto tradici.

Za organizátory **Michal Ježek**

Zapovězená hudba

Zapovězená hudba – čili skladby raso- nebo politicky pronásledovaných autorů (které např. s tak soustředěným zájmem po mnoho let provozovala paní Gaby Flatov v Terezíně) – se hrají stále častěji. A to nejen v Německu, kde se název *Verfemte Musik* (v němčině znamená „verfemen“ dát do klatby, prohlásit psancem) stal již širě vnímaným pojmem. Koncerty pronásledovaných skladatelů s následnými besedami o holocaustu se tu konají nejen na konzervatořích či v koncertních sálech, ale také v malých obcích. I tam stojí za to je pořádat. Budu asi dlouho vzpomínat na pobaltské městečko s názvem Hagenow, kde z kdysi stočlenné židovské komunity zbyla pouze stará škola z červených cihel s malou roubenou synagogou ve dvoře, kde ji nacisté nemohli spálit. Dnes tato synagoga, pietně rekonstruovaná, slouží jako kul-

turní středisko. A prý velmi navštěvované středisko. Vskutku jsem nečekala, že na náš koncert s besedou o holocaustu, který

se navíc konal v neděli dopoledne a za velmi špatného počasí, přijde tolik lidí.

Pod názvem *Voix etouffees* se řada koncertů nyní s následnými besedami konala také v Paříži, kam jsem byla rovněž pozvána. V koncertním sále, na konzervatoři i v Českém kulturním středisku – všude bylo plno. Překvapil mě zejména zájem z řad mládeže. Přišlo však i mnoho starších lidí, kteří se ptali na osud svých odvlčených příbuzných (ve Francii bylo pronásledování Židů živelnější než u nás), na což jsem jim samozřejmě nemohla odpovědět.

Vše nasvědčuje tomu, že se hudba neprávem umlčených (a zdaleka ne pouze židovských) skladatelů z nejrůznějších zemí bude nyní hrát stále častěji. Mezi dosud neznámými skladateli se mohou objevit i mimořádní mistři. Spolupráci nabídli i hudební nakladatelé.

Eva Herrmannová

Zprávy komisí za uplynulý rok na sněmu neuslyšíte

Sociálně zdravotní komise TI

Věra Baumová, předsedkyně sociálně zdravotní komise TI

Terezínská iniciativa (TI) získala pro rok 2008 od Claims Conference (CC) granty na pomoc obětem protizhido- vské nacistické perzekuce. Jde zejména o **zdravotní grant** (opět ve výši 80 tis. USD). Praktické provádění pomoci z tohoto grantu je organizováno již několik let přes Židovskou obec v Praze, konkrétní informace případně podá paní Zlata Kopecká. Zdravotní výbor rozhodl na své lednové schůzi, že podmínky pro vyplácení příspěvků na léky a zdravotní pomůcky zůstanou zatím nezměněné. Do léků bude zahrnut příspěvek za položky na receptu (uvedený na paragonu). Ostatní poplatky (návštěva lékaře, pohotovosti, pobyt v nemocnici) však z grantu propláceny nebudou.

Vzhledem k tomu, že kurs dolaru je stále horší, snižuje se i každý rok přepočtená výše grantu na české koruny, a proto je pravděpodobné, že bude muset dojít v průběhu roku k úpravě výše příspěvků. Zdravotní výbor, který se každý měsíc schází, zhodnotí celkovou situaci až na základě skutečného čerpání za první čtvrtletí. Grant na rok 2007 byl dočerpán v první polovině prosince 2007 a zbylé žádosti budou dodatečně vyřízeny v rámci nového grantu začátkem tohoto roku.

V žádostech o příspěvek na léky, zdravotní pomůcky, případně ošetření a lůžkovou péči (s výjimkou neustále stejně se opakujících léků) byste měli velmi krátce vlastními slovy popsat svoji zdravotní situaci, nejen poslat paragon. Příspěvky jsou schvalovány na léky, nikoliv na potravinové přípravky, které lze volně nakupovat v lékárnách. Jde zvláště o doplňky stravy, jako jsou vitamíny (pokud nejsou aplikovány injekčně), preparáty na klouby, hubnutí, prevenci apod. V několika případech se stalo, že komise zdravotního fondu přesunula oprávněný, avšak finančně náročnější požadavek klienta ze zdravotního grantu CC na **grant naléhavé pomoci**, ze kterého je možné jednorázově (1× za rok) přispět také na léky, zdravotní pomůcky apod. a to i vyšší finanční částkou. Podrobná informace o tomto grantu vyšla ve 41. čísle našeho časopisu a v lednovém čísle časopisu Roš Chodeš.

Pokud máte známé, kteří jsou ve složité životní situaci a sami si nemohou ze zdravotních či jiných důvodů o příspěvek požádat, napište žádost za ně a předejte ji i se všemi potřebnými údaji kanceláři TI. Budeme rádi, když se dozvíme o těch, kteří výše uvedenou finanční pomoc skutečně potřebují.

Výchovná komise v roce 2007

Michaela Vidláková

Činnost výchovné komise má stejný okruh působnosti jako v předchozích letech:

1) Zájezdy českých škol do Památníku Terezín a s tím spojené financování, tedy především příprava žádostí o poskytnutí grantů a jejich vyúčtování. Obzvláště významný podíl na financování zájezdů českých škol v r. 2007 má jak Ministerstvo školství ČR (560 000 Kč), tak i Claims Conference (12 000 USD). Malý grant jsme získali i od NFOH (50 000 Kč). Celkové náklady činily téměř 970 000 Kč.

V r. 2007 se vzdělávacích zájezdů zúčastnilo 72 tříd nebo školních skupin, z toho 36 bylo zájezdů jednodenních, 36 dvoudenních. Vzdělávací oddělení Památníku Terezín archivuje výstupy z jejich návštěv, které ukazují, že účinek na mládež je nejen významnou informativní, ale i velmi emotivně působivou složkou v jejich poznávání historie holocaustu.

2) Organizace účasti pamětníků pro různé besedy ve školách, ve Vzdělávacím centru Židovského muzea a při dalších příležitostech v Česku i v zahraničí. Těchto besed jsou během roku desítky, nelze je

tedy na tomto prostoru vyjmenovávat. Jejich společným jmenovatelem je veliký zájem a pozornost všech účastníků, pro něž je to většinou první a jedinečná příležitost slyšet svědectví o holocaustu z úst přímého svědka.

Samozřejmě mnozí pamětníci holocaustu mají již své staré kontakty, ovšem vznikají nové požadavky a k tomu slouží vytvořená skupina dobrovolných spolupracovníků, jejichž kontakty zprostředkovává výchovná komise. Této práce se v poslední době ujal Ing. Pavel Werner, který zorganizoval i některé nové kontakty a stal se, kromě své činnosti hospodáře TI, i aktivním spolupracovníkem výchovné komise.

Finanční komise

Jaroslav Kraus

Její činnost byla v roce 2007 dosti omezená, neboť se scházela pouze podle aktuální potřeby. Důvodem toho byl stabilní stav finančních prostředků Terezínské iniciativy během celého roku.

Finanční komise sledovala hlavně pohyb investičních fondů a scházela se většinou z podnětů účetní firmy, která měla potřebu konzultovat některé otázky spojené s tímto pohybem a daňové otázky.

Vzhledem ke stabilizovanému stavu finančních prostředků vyvstává v budoucnosti otázka potřeby finanční komise. To je však na příštím předsednictvu.

Kulturní komise v minulém roce

*Eva Herrmannová
a Anna Hanusová*

Stejně jako v minulých letech jsme věnovaly svou pozornost především kulturním akcím, které se nás nějakým způsobem týkaly. Referovaly jsme o nich na našich schůzích a také psaly v našem časopise. I nadále, vlastně stále častěji, působíme v různých uměleckých porotách (spolu například v severoněmeckém Schwerinu, kde na tamní konzervatoři již pravidelně probíhá mezinárodní soutěžní festival „zapovězené hudby“), jsme zvány na besedy do škol atd. Anička Hanusová se v lednu 2008 mj. také v rámci výstavy „Děvčata z pokoje 28“ účastnila veřejné debaty v berlínském Bundestagu.

Pro celostátní setkání členů Terezínské iniciativy nyní již jako každoročně připravujeme společný divadelní večer a vždy doufáme, že se vám vybrané představení bude líbit.

Všem, kteří nám při naší práci pomáhají, moc děkujeme.

Čtyři čísla časopisu za rok

Michal Stránský

V redakční radě měříme čas od sněmu do sněmu. Ať počítám jak chci, je to stejně rok. V této době se nám podařilo vydat čtyři čísla našeho časopisu, což zase není tak málo.

Čtyři dvacetistránková čísla dohromady představují osmdesát stran potisknutého papíru. Je to hodně nebo málo? Potiskli jsme papír *bláboly* nebo užitečnými informacemi, úvahami, čtivými fejetony, dobrými články, recenzemi hodnotných knížek, zajímavými rozhovory s lidmi, kteří nám mají co říci?

Hodnocení je na vás, na čtenářích. Buďte však, prosím, shovívavými a laskavými.

39. číslo Terezijské iniciativy se věnovalo reportáži z našeho sněmu, který jsme tentokrát označili jako neformální setkání našich členů a snad jím i skutečně bylo. Na stránkách časopisu jsme nezapomněli na tryznu, která se konala 8. března v Pinkaso-

vě synagoze a na vzpomínková setkání při příležitosti Jom Ha-šoa v Terezíně i v Praze. V tomto čísle jsme také zahájili *seriál* vzpomínek nazvaný Jeden ze 150 tisíc Terezínů. Rozsáhlejším článkem jsme se seznámili s osobností našeho zahraničního člena Toma Luka.

V říjnu minulého roku vyšlo 40. číslo. Na více než třech stranách jsme se dozvěděli o názorech a postojích ředitele Židovského muzea v Praze Leo Pavláta, pokračovali jsme v *seriálu* vzpomínek na Terezín a třístránkovým článkem jsme si připomněli zvláště krutý osud *lodžských*.

V prvních dnech letošního roku vyšlo 41. číslo, které se vrací k hanebným neonacistickým provokacím na výročí Křišťálové noci v Praze a tradičním každoročním vzpomínkám na zahájení transportů do Lodže a Terezína. *Seriál* terezijských vzpomínek pokračoval jímavou vzpomínkou někdejšího dítěte.

42. číslo máte právě před sebou a věříme, že si i v něm najdete cosi zajímavého a čtivého.

Popisovat všechno, co se za rok na stránkách našeho časopisu objevilo, nemá cenu a je to zbytečné. Vždyť jste to už sami četli.

ŽIDOVSKÉ MUZEUM PRAHA V ROCE 2007

Jana Šplíchalová, vedoucí oddělení holocaustu ŽMP

V oddělení holocaustu Židovského muzea v Praze (ŽMP) bylo zaměstnáno pět pracovníků na různé úvazky, z toho dvě historičky.

I v roce 2007 pokračovala práce na projektu „Pomozte pátrat po zmizelých sousedech“, který byl zahájen již před šesti lety. Na oddělení holocaustu se obrátilo 23 osob. Získali jsme cenné originály, ale i kopie archivních dokumentů, např. rodinnou korespondenci vztahující se k deportacím, dopisnice z terezijského ghetta, ghatt na území Polska a koncentračních táborů, ilegální korespondenci, různé osobní doklady z období protektorátu, ale i celou řadu fotografií, které zachycují jednotlivce i rodiny, židovské živnosti či spolky.

Obsáhlá byla výzkumná a odborná činnost oddělení holocaustu, která je prezentována prozatím dvěma projekty:

Od roku 2004 je postupně zpracováváno téma „Transporty protektorátních Židů na východ v letech 1941–1942“. Cílem projektu je seznámit odbornou i laickou veřejnost s problematikou ghatt, pracovních i koncentračních táborů a vyhlazovacích středisek na území Pobaltí (Estonska, Lotyšsko), Běloruska a Polska, kam byli deportováni čeští a moravští Židé v období od října 1941 do října 1942, tedy před zahájením deportací do Osvětimi. Výstupem určeným nejširší veřejnosti byl v roce 2007 druhý díl výstavy, věnovaný deportacím na území Polska. Součástí výstavy byla videoprojekce filmu Lukáše Příbyla. Na rok 2010 je plánován třetí díl výstavy, který bude dokumentovat transporty vypravené na území Běloruska. Na tento projekt získalo muzeum několik grantů.

V roce 2007 byly zahájeny práce na projektu „Literární tvorba židovských dětí a mládeže vzniklá v období 1938–1945“. Cílem projektu je získat archivní materiály, fotografie a korespondenci týkající se dětských literárních autorů a na základě studia těchto materiálů postihnout obecné i specifické rysy této literární tvorby.

V roce 2008 zahájíme další výzkumný projekt, který se zaměří na problematiku **arizace průmyslových a živnostenských podniků v Protektorátu Čechy a Morava**.

V rámci odborné činnosti poskytly pracovnice oddělení holocaustu konzultace a vypracovaly řadu odborných rešerší např. k tématům vyučování židovských dětí v protektorátu, židovské obyvatelstvo v Sudetech, smíšená manželství a míšenci v období holocaustu, účast českých Židů v boji proti německým okupantům, pracovní komando Wulkov, ghetta v Rize a v Lodži, transporty do Malého Trosince, procesy s nacistickými zločinci, tábory vodního hospodářství na Lublinsku.

Oddělení holocaustu ŽMP vyhledávalo informace a poskytovalo soupisy obětí holocaustu z území protektorátu, které byly využity při zřizování památníků obětem, při pietních aktech a pro dokumentaci vztahující se k tóram uloženým na různých místech světa. Průběžně jsou také shromažďovány podklady k opravám a doplňkům nápisů v Památníku obětem šoa z Čech a Moravy v Pinkasově synagoze. Pro příbuzné zajišťujeme fotografie nápisů z Památníku.

Sbírka „**Vzpomínky pamětníků holocaustu**“, kterou ŽMP systematicky buduje od roku 1990, je mimo jiné prezentována ve spolupráci s ITI na internetových stránkách www.holocaust.cz. Zkušené externí spolupracovnice, paní A. Hyndráková a A. Lorencová, nám vždy ochotně pomohou při kontaktování pamětníků a výběru jednotlivých témat, což je zejména v práci se sdělovacími prostředky významná pomoc.

Připravovali jsme např. podklady k dokumentárnímu filmu Pavla Štingla o ghettu v Lodži, pro dokumentární film Garyho Friedmanna o Hanuši Hachenburgovi, pracovnice oddělení dr. Anita Franková poskytla rozhovor pro vysílání Českého rozhlasu. ŽMP v roce 2007 rovněž finančně přispělo na pořádání semináře na téma „Dopady holocaustu na českou a slovenskou společnost ve druhé polovině 20. století“, pořádaného v Senátu Spolkem akademiků-Židů. ŽMP rovněž finančně podpořilo vydání sborníku Historického ústavu AV „Židé v boji a odboji – rezistence československých Židů v letech druhé světové války“ a ročenky „Tereziánské studie a dokumenty“, vydávané ITI. Při příležitosti památného dne ČR věnovaného památce obětí holocaustu připravilo ŽMP slavnostní večer s koncertem ve Španělské synagoze.

ČINNOST VZDĚLÁVACÍHO A KULTURNÍHO CENTRA ŽIDOVSKÉHO MUZEA V PRAZE NA TÉMA HOLOCAUSTU (ŠOA) V ROCE 2007

Vladimír Hanzel, ředitel VKC ŽMP

Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze (VKC ŽMP) pořádalo podobně jako v minulých letech pravidelné přednášky pro školy, věnované tematice holocaustu, antisemitismu a perzekuce českých a moravských Židů za druhé světové války.

Putovní výstavy:

VKC ŽMP koordinuje časový plán několika putovních výstav, které se věnují problematice holocaustu, historii druhé světové války a perzekuce Židů v době Protektorátu Čechy a Morava. Jedná se o výstavy *Neztratit víru v člověka... Protektorát očima židovských dětí*, *Anna Franková – odkaz pro současnost a Příběh dětí – kresby dětí z tereziánského ghetta* (dlouhodobě zapůjčena do VKC ŽMP Brno). Výstava *Neztratit víru v člověka...* představuje osudy šesti židovských dětí za druhé světové války na základě dobových a rodinných dokumentů, fotografií, dětských kreseb nebo deníkových záznamů. Zároveň je rozvíjena interaktivní webová stránka, na které jsou k dispozici archivní dokumenty a metodika pro učitele. Tato stránka poskytuje návod, jak s výstavou a s tématem holocaustu pracovat. Na projektu *Zmizelí sousedé – Pocta dětským obětem holocaustu* spolupracuje VKC s občanským sdružením Zapomenutí. Projekt určený pro žáky a studenty základních a středních škol má za cíl získávat svědectví účastníků holocaustu nebo svědků těchto událostí a jejich setkávání s nejmladší generací. V rámci projektu vznikly v roce 2007 dva nové výstavní panely (Hrádek nad Nisou a Heřmanův Městec). Nově vznikly také weby představující výsledky pátrání skupin účastníků projektu (Krnov, Telč a Štoky) a vyšly dva další sborníky (*Příběh z Heřmanova Městce a Havlíčkobrodští zmizelí sousedé*). Samotná výstava putuje v několika verzích nejen po českých a slovenských školách (např. Jihlava, Chotěboř, Kolín, na Slovensku např. Prievidza, Bytča, Turčanské Teplice), ale také po USA a Itálii.

Interaktivní programy a dílny:

Interaktivní programy a dílny jsou jakousi protiváhou klasických přednášek. Žáci a studenti se sami aktivně podílejí na programu, který ve VKC absolvují. Interaktivní program *Holocaust v dokumentech* je určený pro vyšší ročníky základních škol a pro střední školy a v jeho rámci pět pracovních skupin analyzuje dokumenty spojené s pěti fázemi holocaustu. Projekt *Reflexe* –

viníci, zachránci a ti ostatní se snaží definovat tyto skupiny na základě konkrétních fotografií a příběhů. V rámci projektu *Hanin kufřík* se účastníci na základě vlastního pátrání v dokumentech a diskusí s pamětníkem seznámí s osudy konkrétních osob z Protektorátu Čechy a Morava.

VKC ŽMP připravilo akce nejen pro žáky a studenty, ale také pro učitele. Ve spolupráci s Památníkem Terezín proběhly v březnu semináře pro učitele na téma *Jak vyučovat o holocaustu* a také cyklus semináře *Židé – dějiny, kultura*. Stejnomená publikace ŽMP vyšla s finanční podporou MŠMT již ve 4. vydání v nákladu 10 000 výtisků. Knihy budou jednak rozeslány do škol, jednak postupně darovány účastníkům přednášek a seminářů ve VKC.

Programy pro veřejnost:

V lednu a únoru proběhla v Praze osvětová kampaň proti antisemitismu, rasismu a xenofobii. Byla určena především mladým lidem, kteří nevědí nebo jen málo vědí o podobě protizidovské perzekuce v letech 1939–1945. Na tzv. citylightech byly umístěny plakáty, jejichž texty vycházejí ze znění protizidovských zákazů a nařízení z doby Protektorátu Čechy a Morava. Jsou ovšem aktualizované pro současnost a svým způsobem ironizované.

V první polovině roku probíhal ve VKC přednáškový cyklus věnovaný židovské menšině za druhé republiky, uskutečnily se samostatné přednášky na téma židovské perzekuce a také prezentace nových knih věnujících se holocaustu. Rovněž zde bylo promítáno několik dílů nového dokumentárního cyklu „Stopy po hvězdách“ věnujícího se současným způsobům výuky o holocaustu.

PAMÁTNÍK TEREZÍN V ROCE 2007

Jan Munk, ředitel Památníku Terezín

Máme za sebou velmi úspěšný rok, ve kterém jsme si připomínali 60. výročí existence Památníku Terezín, ale také rok, ve kterém se nám podařilo splnit řadu náročných úkolů. Za všechny se zmíním o rekonstrukci domu v Dlouhé 17, v jehož dvoře se nachází zachovalá modlitebna z doby ghetta. Slavnostní znovuoobnovení provozu se uskutečnilo 10. května za přítomnosti ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga a náměstka ministra kultury Dr. Františka Mikeše, zástupců US Commission for American Heritage Abroad, Claims Conference, JOINTu a dalších sponzorů a především rodiny Artura Berlingera, který modlitebnu vyzdobil a vybral výňatky z modliteb, které jsou napsány hebrejsky na stěnách.

Vnitřní prostory domu byly upraveny tak, aby zde mohla probíhat výuka různých vzdělávacích seminářů, ale jsou zde také tři

pokoje pro badatele Památníku a místnost pro pracovníky vzdělávacího oddělení. V průběhu rekonstrukčních prací byla objevena v půdních prostorách nad modlitebnou dosud zachovaná mansarda, kde bydleli nedobrovolní obyvatelé židovského ghetta. Takovýto mansard je v Terezíně určitě více, ale žádná z nich není přístupná veřejnosti. V současnosti zjišťujeme, za jakých podmínek

by bylo možné tuto památku zpřístupnit veřejnosti a samozřejmě po dohodě s orgány památkové péče provedeme restaurování a poté zpřístupnění tohoto objektu.

Tradiční terezínská tryzna se konala 20. května a její význam zdůraznil svou účastí prezident republiky Václav Klaus, který pronesl hlavní projev. Tryzna byla důstojnou připomínkou utrpení všech obětí nacistické zvěle a nenávisti. Příslušníci diplomatického sboru, další hosté i občané vzdali svou účastí hold všem, kdo trpěli v nacistických represivních zařízeních Terezíně a v Litoměřicích, ale také v dalších koncentračních táborech a věznicích v celé nacisty okupované Evropě.

Loňský rok Česká republika předsedala „Mezinárodnímu sdružení pro spolupráci v oblasti vzdělávání, připomínání a výzkum holocaustu“. Ministerstvo zahraničních věcí pověřilo tímto úkolem PhDr. Miloše Pojara. V průběhu našeho předsednictví se v Praze uskutečnila dvě zasedání tohoto sdružení. První se konalo v červnu a druhé počátkem prosince. Jeden den druhého zasedání – 4. prosince – se konal v Terezíně, kde po vyslechnutí úvodních přednášek proběhlo jak seznámení účastníků s jednotlivými objekty a areály bývalého ghetta, tak prezentace vzdělávacích programů Památníku Terezín.

Velký zájem o naše vzdělávací programy obecně je samozřejmě velmi potěšující. Na druhé straně skutečnost, že nyní došlé požadavky na pobytové vícedenní semináře je možno uspokojit až v roce 2012, je zdrojem určitého znepokojení a obavy, že to není v pořádku. Vzdělávací oddělení je nejrychleji rostoucím odděle-

ním Památníku a přesto jeho kapacita není dostatečná. V současnosti máme v Památníku Terezín 112 pracovních míst, přestože závazný limit je stanoven na 109 osob s plnou pracovní dobou. Je to dáno tím, že náš rozvoj je brzděn limity, které stanovuje Ministerstvo financí. Tato situace je umožněna tím, že mzdy pracovníků překračující tento limit mohou být kryty pouze ze zdaněných zlepšených hospodářských výsledků předchozích let. To je také způsob, jak je možno tuto problematickou situaci částečně korigovat.

Pro Památník Terezín byla důležitá také porada ředitelů státních a krajských muzeí, kterou svolal Odbor movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií Ministerstva kultury ČR na 12. a 13. prosinec. V rámci tohoto jednání přijeli do Terezína na dva dny ředitelé nejvýznamnějších muzeí a galerií v České republice, aby provedli bilanci výsledků z uplynulého roku a projednali úkoly a výhledy do roku 2008 a let dalších a zároveň se seznámili s činností a expozicemi Památníku Terezín.

Tuto stručnou prezentaci práce v roce 2007 bych chtěl uzavřít připomenutím několika publikací, které se podařilo v loňském roce vydat. K šedesátému výročí byla vydána brožura „60. výročí vzniku Památníku Terezín“. Vzhledem k tomu, že momentálně je již rozebrána, připravujeme v tomto roce dotisk. Po dlouhé a velmi náročné práci byla vydána publikace „Jan Burka“, která seznamuje čtenáře s jeho životními osudy a uměleckým dílem. Byla také vydána publikace „Modlitebna z doby ghetta“ a další periodické tiskoviny, jako jsou Terezínské listy, Výroční zpráva a čtvrtletní Zpravodaj vzdělávacího oddělení. Připraveny do tisku ale byly další publikace, které spatří světlo světa až letos. Jednak je to Průvodce k expozici „Koncentrační tábor v Litoměřicích, 1944 – 1945“ a skládačka na stejné téma.

Samozřejmě takovýto výčet není ani zdaleka přehledem všeho, co se v uplynulém roce v Památníku udělalo. Nezmíním jsem se o historickém výzkumu a o aktivitách dalších oddělení. Dovolte mi proto jen několik slov o tom, co nás čeká v tomto roce. Jako v jiných letech si připomeneme:

1. Den památky obětí holocaustu – 27. ledna
2. Vzpomínka obětí holocaustu Jom Ha-šoa spojená s inaugurací nového stromu terezínských dětí – 30. dubna
3. Poslední poprava v terezínské Malé pevnosti – 2. května
4. Terezínská Tryzna na Národním hřbitově – 18. května
5. Výročí popravy Dr. Milady Horákové – 27. července
6. Mezinárodní seminář – datum ještě není stanoveno
7. Tryzna Kever Avot – 21. září
8. Výročí narození Dr. Milady Horákové – 10. prosince

Kromě toho můžeme počítat s tím, že některé akce ještě přibudou, jako například slavnostní inaugurace otevření vzdělávacího pracoviště v Dlouhé 17.

Na závěr bych chtěl poděkovat Terezínské iniciativě za dlouhodobou, systematickou a velice důležitou podporu práce Památníku Terezín. Bez spolupráce s vámi by Památník Terezín jen obtížně mohl plnit řadu svých úkolů.

Když jsme vás před časem chtěli seznámit se zajímavým osudem i stanovisky našeho „zahraničního dopisovatele“ Toma Luka ze Švýcarska, využili jsme k tomu publikace studentů plzeňského gymnázia na Mikulášském náměstí, kteří jej zevrubně vyzpovídali a sebrali i jeho četné články a projevy. V téže publikaci nás neobyčejně zaujaly také vzpomínky paní EVY ROČKOVÉ, roz. PORGESOVÉ, žijící nyní v Americe. Knížka je účelová, není veřejně přístupná a nemůžeme vám ji proto doporučit k četbě. A tak si dovoluujeme seznámit vás s jejími vzpomínkami touto cestou ve zkrácené podobě. Záměrně neuvádíme pasáže obecně popisující židovské osudy za 2. světové války, ani vám většinou známé zkušenosti z Terezína, Osvětimi a dalších táborů, ale zejména ty části, které jsou osobité a pro autorku vzpomínek charakteristické.

Eva Porgesová se narodila 29. května 1927 a před transportem žila v Praze.

Tatínek

Můj otec Viktor se narodil 1. května 1898 jako první dítě Eleanory Münzové a Žibrida Porgese. Žibrid dovážel do Čech ryby a jeho rodiče vlastnili obchod smíšeným zbožím v Horažďovicích. Münzova rodina měla dost velký statek a z vlastního obilí vyráběla i žitnou, která se prodávala pod názvem Münzovka. Dnes je v jejich bývalém domě restaurace, kterou její majitel v upomínku na původní obyvatele nazval „U Münzů“.

O svém pradědečkovi jsem našla zajímavou zmínku v knize *Die Juden und Judengemeinden in Böhmen in Vergangenheit und Gegenwart*, kterou v roce 1934 vydal Hugo Gold, kde o něm v česky psaném článku *Dějiny Židů v Horažďovicích a okolí* píše Karel Němec. „Jako i jinde po Čechách byla za Rakouska náboženská obec židovská v Horažďovicích v řízení oficielním německá. Avšak roku 1885 byl zvolen za představeného této obce pokrokový muž Eduard Münz, výrobce lihovin, který při prvním zasedání obce prohlásil: „My Židé žijeme zde v úplně českém kraji a nemáme zájmu na němčině. Činím návrh, aby obec v úředním jednání užívala jazyka českého a také modlitby v kostele, při pohřbech i náhrobní nápisy byly české.“ Návrh byl přijat a tak zavedena v jednání čeština.

...Po návratu z první světové války se otec pohádal s rabínem a opustil židovskou víru, ...stal se z něj ateista. Po skončení první světové války se zapsal na práva na Karlově univerzitě a po skončení vysoké školy nastoupil do velké prestižní právnické firmy v Praze jako koncipient. Byl zřejmě úspěšný a šéf si ho oblíbil natolik, že mu chtěl dát svoji dceru s milionovým věnem za ženu. Vzhledem k tomu, že otec si tu slečnu vzít nechtěl, přišel o místo, ale rychle si našel jiné. ...Tátu jsem strašně milovala, a moc jsem ho postrádala. Zahynul v roce 1944 v Osvětimi.

Maminka

Moje matka Anna Marie se narodila v Hořovicích 17. května 1899. ...Měla tři mladší bratry: Jana, Antonína a nejmladšího Michala Benjamína. Její otec Julius

Bondy zemřel v roce 1906, když bylo mamince sedm let, a od té doby byla hlavní oporou své matky, mé babičky Jany. Dokončila devět let školy a poslali ji na dva roky do penzionátu, aby se naučila německy a francouzsky. ...Jako nejstarší z dětí doprovázela tři mladší sourozence do školy. Jednou přišla domů velice rozložená a oznámila, že nějaký kluk na ně pokřikoval antisemitské nadávky. Babička se vystrojila, nechala se kočím dovézt do školy a šla si stěžovat řediteli. Ten ji vzal do třídy, aby celou věc vyšetřil. Viník byl objeven, ale jeden z žáků se ho zastal slovy: „Pane řediteli, nemusíte ho už trestat, Aninka vytrhla plaňku z plotu a přerazila ji o něj.“

...Dědeček Julius Bondy byl hlavou hořovické židovské náboženské obce a zorganizoval stavbu hořovické synagogy.

Moje dětství

...Čelné místo v mých vzpomínkách zaujímají Hořovice, kde se narodila moje maminka i moje babička Jana. ...V Hořovicích jsem si hrála s dětmi ze sousední vesnice. Byly to děti dělníků ..., jedla jsem u nich chleba s margarínem a ony na oplátku jedly u nás ve vile chleba s máslem a šunkou. ...Vychutnávala jsem si ty svačiny v jejich domcích, stejně jako ony si vychutnávaly jídlo ve vile.

...Mnohem později, někdy během války, se moje teta Jindra snažila v Hořovicích získat nějaké jídlo, aby nám mohla posílat balíčky do Terezína. Setkala se při tom s panem Stejskalem, který býval strojníkem v dědečkově továrně. „Paní Schierová,“ řekl jí, „řikají mi, že mě ti židé celý život vykořisťovali, ale já se už nikdy nebudu mít tak dobře jako tehdy.“ Po našem návratu z lágrů tento pan Stejskal, starý člen komunistické strany, řekl mé matce: „Mladá paní, všechno to prodejte, vezmou vám to.“ ...A tak hned potom, co jsem zdědila vilu a nefungující tovární objekt, je matka prodala místnímu řezníkovi. Za dva roky to stát zkonfiskoval.

...Když jsme se přestěhovali do Trojanovy ulice, začala jsem chodit do Wenigovy školy poblíž Vltavy. Školu jsem milovala. ...Kolem sedmi nebo osmi let jsem začala chodit na angličtinu a na piano. Mým učitelem klavíru byl Rafael Schäch-

ter. ...V roce 1938 jsem dokončila obecnou školu a byla přijata na Benešovo státní gymnázium v Londýnské ulici. Můj otec věřil v klasické vzdělání a vybral pro mne „klasické“ gymnázium, kde se učila němčina od primy, latina od tercie a v kvintě klasická řečtina místo moderního jazyka, obvykle franštiny. Ztratila jsem kontakt se svými přítelkyněmi, žádná nešla na stejné gymnázium jako já. Vždycky jsem měla kolem sebe houf kamarádů, a najednou jsem byla izolovaná. ...

Německá okupace

15. března, v den, kdy německá armáda vtáhla do Prahy, tehdejší česká vláda okamžitě vydala nařízení zakazující židovským advokátům provozovat praxi.

...Otec sdílel advokátní kancelář se dvěma jinými právníky: se starším společníkem Ottou Poppem, vzdáleným otcovým bratrancem, a mladším JUDr. Kautským, který nebyl žid. Popprovi se podařilo získat návštěvní vízum do USA, ale jeho manželce se uniknout nepodařilo a zahynula. Dr. Kautský byl slušný a statečný člověk: dovolil otci, aby pokračoval v práci v kanceláři, což bylo velmi riskantní jak pro otce, tak pro „židomila“ Kautského. ...Otce udala sekretářka a byl předvolán na gestapo. Ani nevím, jak se mu podařilo se z toho dostat.

...V březnu 1939 jsem byla v primě. Den německé okupace se mi vryl do paměti. Cestou do školy jsem potkávala plačící lidi. Ve třídě jsme čekali na příchod profesora, každý byl sklíčený, nikdo nemluvil. Jen spolužák Jiří Para vstal, šel k tabuli a napsal: „Neztrácejte odvahu, i když vám s...u na hlavu.“ Je to jediný kluk ze třídy, kterého si pamatuji a nikdy na něj nezapomenu. ... Na škole se ke mně všichni studenti i profesori chovali slušně. Až na profesora přírodních věd Hněvkovského. Byl to fašista a antisemita a k mému neštěstí pocházel ze stejného kraje jako maminka, která mu na jednom venkovském bále dala veřejně pár facek, protože si k ní dovoloval. Měl tedy ještě další důvod mě nenávidět. To byla ovšem pro mě výzva a na jeho hodiny jsem byla vždycky perfektně připravená. Dělal protizhídovské poznámky, ale byl natolik spravedlivý, že jsem nakonec vždycky dostala ▶

výbornou. Jednou nám chtěl připomenout látku z minulé hodiny a v chabém pokusu o osvěžení naší paměti řekl, že jméno toho tvora je podobné jménu jednoho starověkého slovanského boha. Pochopila jsem, co myslí, a řekla „Triglav a trilobit“. Byla to správná odpověď, ovšem způsob, jakým mě pochválil, byl poněkud neobvyklý: „Už jsem si zvykl, že když se zeptám na něco z přírodních věd, tak jediná osoba v celé třídě, která bude znát správnou odpověď, bude židovka. Ale když se ptám na otázku z naší slovanské mytologie, a jediná osoba, která ví správnou odpověď, je židovka, měla by se celá třída stydět. Ke svému překvapení jsem na konci roku dostala z přírodopisu opět jedničku. Bylo to moje poslední vysvědčení pro příštích pět let.

...Když byl Rafael Schächter v listopadu 1941 deportován do Terezína, pokračovala jsem v hodinách piana u jeho přítelkyně Erny. ...Ta se přátelila s E. A. Saudkem, který byl sice žid, ale díky svému manželství s dcerou Jaroslava Vrchlického byl před transporty chráněn. Saudek se rozhodl nacvičit s dětmi pražského židovského sirotčince Shakespearův Sen noci svatojánské ve svém vlastním překladu, a nějak pořád nemohl najít správnou Titanii. Někdo navrhl mě. Byla jsem nadšená a okamžitě jsem se naučila celou roli nazpaměť. Říkali, že jsem hrála nejlíp ve scénách, kdy se Titanie hádá s Oberonem, ale milostné scény mi moc nešly. ...

Terezín

V květnu 1942 jsme byli s otcem zařazeni do transportu Aav (já byla mezi náhradníky, ale odjela jsem), ale matku nepovolali, přijela do Terezína o týden později transportem Aaw.

...Krátce po příjezdu do Terezína jsem se přestěhovala do dívčího domova v L 410 a začala pracovat v zemědělství.

...Bylo nás v pokoji osmnáct na šesti třípatrových kavalcích. Děvčatům na pokoji jsem recitovala úryvky ze Snu noci svatojánské, hlavně ovšem z role Titanie, ať chtěly nebo nechtěly.

...Tohle relativně pokojné období skončilo jednoho prosincového dne, kdy jsem se probudila s hroznou bolestí hlavy, s oteklým okem, a musela jsem do nemocnice. Měla jsem zánět čelní dutiny, běžné léčení nepomáhalo a musela jsem podstoupit operaci jen s lokálním umrtvením. ...V nemocnici jsem zůstala až do konce března 1943. ...Protože táta nepracoval – měl tuberkulózu a byl léčen pneumotoraxem – trávil u mne v nemocnici hodně času. Máma za námi přicházela, když se

dostala z práce trochu dřív. Jednoho dne přišla úplně otřesená a řekla mi, že víc než polovina mých spolubydlících z pokoje onemocněla na tyfus. A rozhodla, že se tam nesmím vrátit a budu bydlet s ní. Když mě rodiče vedli z nemocnice, potkali jsme Rafaela Schächtra. Podíval se na mne, viděl čerstvou jizvu na čele a řekl: „Evičko, přijď ke mně zpívat do sboru.“ Od té doby jsem hodně času strávila zpíváním v Schächtrově sboru. Zpívala jsem ve Smetanových operách, Prodané nevěstě a Hubičce, Mozartově Figarově svatbě i ve Verdiho Requiem. ...

Honza

V květnu 1944 odjížděly z Terezína během čtyř dní tři velké transporty o 2500 lidech. Všichni, kdo byli povoláni, se museli den předem shromáždit v Hamburských kasárnách. ...Dala jsem dohromady skupinku děvčat, někde jsme sehnaly vozík a pomáhaly přepravovat zavazadla starších lidí do Hamburských kasáren. Skutečný cíl jejich cesty a osud, který je čekal, jsme samosebou neznaly a netušily, že nikdo z nich ty kufry s pečlivě sřezaným zbytkem věcí, které si přivezli z domova, už nevidí, a že většina z nich půjde v Osvětimi rovnou do plynových komor. ...Kufr jedné starší ženy byl velmi těžký, a požádala jsem o pomoc nějakého mladíka, taky dobrovolníka. ...Když jsme zavazadlo doručili, ...začali jsme si povídat. Stáli jsme v druhém patře kasáren, moc si z toho hovoru nepamatuji, ale vím, že jsme se domluvili, že jsme oba z Prahy. ... Ale hoch mě zaujal, když při rozloučení srazil holé paty, podal mi ruku, uklonil se a obřadně prohlásil: „Když dovolíš, já jsem Honza Robitschek.“ Moc to na mě zapůsobilo ...a uvažovala jsem o tom chlapci, který se choval tak jinak než všichni ostatní, které jsem znala. ...Jednou jsem šla s kamarádkou a všimla si, že Honza jde proti nám na druhé straně chodníku. Řekla jsem Evě: „Pojď, přejdeme na druhou stranu, ráda bych toho zrzavého kluka „náhodou“ potkala.“ ...Když k nám Honza došel, zastavil se a dal se s námi do řeči. Eva taktně odešla a my jsme šli dál a povíдали si o francouzském impresionismu. Ani jeden z nás o tom neměl ponětí, ale věděli jsme, že zanedlouho bude na toto téma přednášet Gustav Schwarzkopf. ...Na přednášku jsem šla s Evou. ...Po skončení jsme chtěly rychle odejít, a mile mě překvapilo, když se ukázalo, že Honza vyskočil oknem a čekal na mne. Doprovodil mě domů a požádal o další schůzku. 26. května 1944 mě poprvé políbil.

Osvětim

...V říjnu 1944 byli moji rodiče povoláni do transportu a já jsem šla dobrovolně s nimi. To bylo jedno ze dvou nejlepších rozhodnutí, které jsem v životě udělala – zachránilo to život mé matce. (To druhé bylo, když jsem si v roce 1947 vzala Honzu.) ...Z cesty si nepamatuji skoro nic, jen že máma otevřela konzervu sardinek, kterou celou dobu v Terezíně sřezila, a dala mi ji, abych ji snědla.

...Když jsme přijeli do Birkenau, bylo všude plno křiku, a pak přišel rozkaz: Nemocní na jednu stranu, zdraví na druhou. Otec, který měl tuberkulózu, se připojil k nemocným. ...Už jsem ho nikdy nespátřila. ...Z Osvětimi si pamatuji na nekonečné apely a taky na naše první jídlo. ...Kápo nám hodila staré oprýskané umyvadlo s vodnatou polévkou, o kterou jsme se dělily tři a nedostaly jsme žádné lžice ...Máma a já jsme neměly chuť k jídlu, byly jsme zničené z toho, co se stalo s tátou. Ta třetí žena, která se s námi měla dělit, byla zřejmě v táboře déle a strašně hladová, protože nám to umyvadlo s „polévkou“ hned vytrhla. ...Další selekcí, při níž jsme musely přejít nahé před esesákem, jsme obě prošly.

Kurzbach

Měly jsme štěstí, že jsme s mámou strávily v Osvětimi jen čtyři dny. Pak nás odvezli do koncentračního tábora Kurzbach. Byl to malý ženský tábor, kde bylo jenom tisíc židovských žen, většinou z Čech a Maďarska. ...Byly jsme ubytovány v nějaké stáji nebo stodole, a oproti Osvětimi jsme měly slavníky, což bylo podstatné zlepšení. ...Rozdělili nás do deseti skupin, v každé bylo asi sto žen. ...Dostaly jsme krumpáče a lopaty a poslali nás kopat protitankové zákopy. ...Byl konec listopadu, rapidně se ochlázelo a kopání ve zmrzlé zemi bylo hodně těžké, zvláště pro matku. ...

Při jednom z nekonečných apelů se jednou zeptali, jestli jsou mezi námi zahradnice. ...Bez přemýšlení jsem vystoupila z řady a přihlásila se ještě dvě děvčata. Ukázalo se však, že někdo na marodce zemřel, a místo zahradnicemi jsme se staly hrobačkami. ...Stráž nám nařídila přendat mrtvolu do rakve. Pak nás tři zahradnice, stráž a rakev odvezli do nedalekého lesa, kde jsme musely vykopat hrob, vyklopit do něj mrtvolu a rakev převést zpátky. Kopání mi nevadilo, ...ale nebyla jsem schopná dotknout se mrtvého těla. Postupně však mrtvých i pohřbů přibývalo, a po čase jsem si na všechno zvykla. ...Na cestě k pohřebišti jsem si s oběma „zahradnicemi“ povíдалa a bavila

je recitováním poezie. Něco z toho, co jsme si s Honzou četli v Terezíně a dlouhé pasáže ze Snu noci svatojánské.

...Strážce, který nás doprovázel na hřbitov, se jmenoval Suchý a byl ze Sudet. Pravděpodobně rozuměl trochu česky, zdálo se, že poslouchá moje recitace. ...Občas se mnou mluvil a vyptával se mě na různé věci. ...Zapamatoval si mě a trochu se o mě zajímal, což mi později zachránilo život. Jsem přesvědčena, že on zařídil, že maminka dostala mnohem lepší práci – štípaní dříví pro kuchyň a mytí hrnců a talířů po Němcích.

Evakuace

Někdy v půlce ledna jsme slyšely blížící se střelbu. ...Řekli nám, že tábor musí být evakuován ...a komandant nařídil, aby nám rozdělili rezervní šatstvo ze skladu. ...Stály jsme na apelu a náhle zavolali „zahradnice“. ...Nepohnula jsem se, byla jsem si jistá, že nám nařídí vykopat hrob a že postřílí všechny nemocné z marodky. Nakonec jsem šla. Jako obvykle nás vedli do lesa, jenže k nám přidali ještě asi deset dalších žen. Zbytek vězňů se vydal na pochod.

Přikázali nám vykopat obrovský hrob. Všechny jsme brečely, protože jsme byly jisté, že jakmile dokončíme práci, že nás všechny zabijí. ...Viděly jsme už, jak k nám vedou procesí nemocných z marodky. Najednou přijel na kole pan Suchý a řekl dozorcům: „To stačí, vemte ty ženy a dožehňte hlavní skupinu.“ ...Když jsme je dohonily, byla už tma a transport byl ubytován ve stodole. ...U žebříku na mlat stál pan Suchý s baterkou a posvítil mi do tváře. „Also da sind Sie!“ Zřejmě už na mě čekal. Ještě předtím ujistil matku, že se vrátím.

Útěk z pochodu smrti

...Po jedné z dalších nocí strávených ve stodole, před pokračováním pochodu, pan Suchý uviděl mou matku a řekl jí: „Nechodte do Gross Rosenu! Myslete na svou dceru!“ ...Matka byla úplně ohromená, vrátila se ke skupině a řekla: „Holky, Suchý mi řekl, abychom utekly.“ ...Matka našla ještě tři další ženy ...a když jsme se pak řadily do dlouhé kolony, abychom pokračovaly v cestě, náš pětistup vyklouzl, přeběhl přes cestu a zapadl do hlubokého lesa. ...Bylo to v lednu, sníh sahal ke kolennům a my byly jen velmi spoře oblečené a na nohou jsme měly dřeváky. Mrzly jsme, ale čekaly, až padne tma. Teprve pak jsme se odvážily vyjít z lesa na silnici a pokračovat směrem, kterým šel transport, z něhož jsme utekly. ...Došly jsme do opuštěné vesnice a zkusily dveře jedno-

ho z domů. Nebyly zamčené, tak jsme vklouzly dovnitř. Matka, až dosud pasivní, se stala vůdkyní skupiny. ...

Za několik dnů dobyla území Rudá armáda a ženy byly osvobozeny. Prožily ještě mnohé příhody a dobrodružství, ale nakonec se Eva s maminkou dostaly přes Čenstochovou do Katovic, kde skončily v jednom z mnoha uprchlických táborů. Nečekaly na další pomoc

a samy se vydaly na cestu k domovu. Cestovaly pěšky, autostopem na nákladních a nakonec vlakem, až se dostaly do Prahy.

Další životní příběhy Evy Porgesové a její rodiny jsou ještě hodně dramatické a v určitém směru zcela ojedinělé. Seznámíme vás s nimi v některém z dalších čísel našeho časopisu Tereziánská iniciativa.

LA

Jeden ze 150 tisíc Terezínů

Q 509

To byla poslední „adresa“ mého tatínka a poslední místo, kde žila naše „téměř rodina“ pohromadě (já jsem bydlela v L 414).

Na půdě v příčné ulici terezínského ghetta bydlelo několik rodin, a přesto, že nebyl jejich obytný prostor nijak oddělen, byl to přece jen jakýsi přepych (nevím, zda díky nějaké protekci).

Z obyvatel půdy mi utkvělo jen několik lidí: mladí manželé z Kladna s malým chlapečkem, deportovaní později do Osvětimi. Zpívali píseň „Kladno, ty černé Kladno“, které pravděpodobně už nikdy neviděli.

Na půdě, těsně vedle mé rodiny, „bydlel“ spisovatel Karel Poláček s přítelkyní Dorou. Můj otec, přesvědčený o genialitě své dcery, mu dával k posouzení mé literární výtvořiny. Nevím, co mohl ubohý spisovatel o mých – většinou morbidních – výtvořech mému tatínkovi taktně říci.

V duchu vidím významného českého humoristu sedět na schodech půdy, kde se snažil zbavit se obtížného hmyzu. Chycené blechy házel do umyvadla s vodou. (Kdysi jsem někde četla, že Karel Poláček bydlel v kozím chlívků. Buď to byl omyl nebo to muselo být před červencem 1943.)

Nevím, jestli Karel Poláček nebo můj otec (v Terezíně v hluboké depresi), věděli, co nás čeká. Zprávy o dalších osudech Karla Poláčka (deportovaného v říjnu 1944) se liší, o mém otci, který byl rovněž deportován v říjnu 1944, jsme už nikdy neslyšeli. Snažím se nepředstavovat si plynové komory a když sleduji televizní nebo filmové zpracování humoristických románů K. P., nemohu se ubránit hlubokému smutku.

Několik slov k naší deportaci z Prahy do Terezína. Na shromaždiště v Radiopaláci jsme měli blízko. Bydleli jsme v Sochařské ulici s okny do Veletržní, tedy opravdu několik kroků. Na tento krátký pochod se nepamatují, ani na reakci lidí kolem. Ale nikdy nezapomenu na to, jak tatínek v Radiopaláci rozložil na matraci (nebo na čem jsme leželi) archy balicího papíru (nevěděl, co nás čeká a že špína nebude určitě to nejhorší). Když jsme se v noci pohnuli, papír šustil a lidé kolem protestovali.

A nakonec dva nesplněné sliby:

První, že až dostaneme předvolání do transportu, znečistím stěny čerstvě vymalované kuchyně, jsem při balení věcí zapoměla.

Druhý slib, že až (nikoli jestli) se vrátíme, budu nosit v neděli tatínkovi snídaň do postele, jsem splnit nemohla.

Božena Guttmannová

V Německém spolkovém sněmu bývá každoročně uctívána Vzpomínka na oběti nacionálního socialismu. Letošní téma znělo „Děti jako oběti nacionálního socialismu“. Proto bylo do Berlína pozváno 8 bývalých vězeňkyň, které jako dvanácti až čtrnáctileté dívky prošly Terezínem a dalšími koncentračními tábory, a byly na jaře 1945 osvobozeny. (Dnes žijí v různých zemích, u nás, v Rakousku a v Izraeli.) V Terezíně bydlely společně v dívčím domově, na pokoji 28, a psaly si deník. Z jejich zápisků vznikla dnes již velmi známá kniha „Děvčata z pokoje 28“, která byla přeložena do několika jazyků.

D. G.

Na snímku zleva: Hannelore Wonschick, Helga Kinski a Anna Hanusová

S MILOŠEM FORMANEM DO MLADÝCH ČASŮ

Co říci o autobiografické knize Miloše Formana s názvem *Co já vím?* Napsal ji už dříve, ale v roce 2007 vyšla v přepracovaném a doplněném vydání česky v nakladatelství *bookman*. Je v ní zahrnuto i jeho poslední dílo, kniha a film podle ní *Goyovy přízraky*, které měly i u nás velký ohlas.

Své memoáry rozdělil Forman do kapitol podle svých životních a tvůrčích období: Čáslav, Čechy, Praha, Učňovská léta, České filmy, New York, Americké filmy, Umění možného. Přestože kniha má skoro 500 stran, čte se neuvěřitelně rychle a lehce, neboť je psána krásným živým a čtivým jazykem a doplněna mnoha fotografiemi.

Zastavme se u Formanova dětství. Oba jeho rodiče byli zatčeni gestapem a zemřeli v koncentračních táborech, otec v Buchenwaldu, matka v Osvětimi. Jeho otec byl uvězněn když mu bylo sedm let, a později, když mu bylo deset, ho musela opustit i jeho matka. O něho – sirotka – se starali příbuzní a rodinní přátelé. Po válce byl umístěn do chlapecké internátní školy v Poděbradech, kde se ostatně setkal se svými celoživotními kamarády Václavem Havlem a Ivanem Passerem.

Téměř deset let po válce, po uvedení filmu *Černý Petr*, dostal záhadné psaní. Pisatelka mu sděluje, že se v Osvětimi sblížila s Formanovou matkou, a ta jí, už nemocná tyfem, před svou smrtí svěřila tajemství o pravém otci Miloše, kterým prý měl být židovský architekt, jemuž se podařilo uniknout před nacistickou okupací a žije v Jižní Americe. Po vypátrání adresy mu Forman napsal. Chtěl jen zjistit, jaký byl jeho vztah k Formanově matce, a je-li možné, aby byl jeho biologickým otcem. Odpovědí byla pohlednice s textem: „Dopis jsem dostal. Mnoho pozdra-

vů.“ K dalšímu kontaktu už nikdy nedošlo. Forman vždy považoval za svého otce Rudolfa Formana, učitele v Čáslavi, který ho do sedmi let vychovával, a tak to zůstalo. Přes své trudné zážitky v mládí získal dobré vzdělání a stal se proslulým režisérem, který dokázal to, co málokdo nejen v českém uměleckém světě.

Jeho filmová sláva včetně Oskarů je nám dostatečně známa a nebudeme se o ní rozepisovat. Je jen třeba poznamenat, že jeho filmy mají hluboký myšlenkový základ a perfektní umělecké ztvárnění. Jeho knihy *Goyovy přízraky* i životopisná *Co já vím?* svědčí o tom, že je dobrým vypravěčem. Vzpomínky v knize *Co já vím?* jsou i vzpomínkami nás, kteří tuto éru také prožívali. Tím bude pro nás zajímavější. V Národním divadle slaví velké úspěchy jím a jeho syny režírovaná hra *Dobře placená procházka*.

Třeba mnozí z nás se rádi s Formanem vydají zpět do dob našeho mládí.

E. Št.

HOLOCAUST VE SDĚLOVACÍCH PROSTŘEDCÍCH

V poslední době se objevilo ve veřejnoprávních médiích, v televizi i v rozhlasu, několik pořadů spojených s holocaustem, např. o ukrývaných dětech, o terezínském nastudování hry *Ester*, o knize *Hanin kufřík*, o malířce Helze Weissové-Hoškové.

Začněme rozhlasem. O knížce *Hanin kufřík* jsme na tomto místě psali již v době, kdy ji Jiří Brady prezentoval v Praze. Nyní se o ní vysílal pořad na stanici Praha, ve kterém Japonka Fumiko vylíčila, jak se svou skupinou *Mladá křídla* pátrala po Haně Brady, jejíž kufřík se z Osvětimi dostal až do Japonska, jak našla Hanina bratra Jiřího, který na rozdíl od své mladší sestry přežil a nyní žije se svou rodinou

v Kanadě. Celý příběh právě zpracovává americký filmový režisér jako kombinovaný dokumentární i hraný film. On i japonská protagonistka Fumiko se vyznali ze svých sympatií a obdivu, které cítí k Jiřímu Bradymu, který dokázal navzdory nepříznivému osudu začít nový život, překonat všechna svá traumata a je jim a lidem z jejich okolí váženým vzorem.

Stejně musí zapůsobit televizní medailonek známé české malířky Helgy Weissové-Hoškové s názvem *Maluj, dokud vidíš*. Režisér nám ji představuje jako silnou a celistvou osobnost, která se vyrovnává svým uměleckým dílem s utrpením, které jí přinesl holocaust. Nad svými obrazy a obrázky vypráví neokázale a klidně o svých zážitcích, nelituje se a neprosí o soucit, jen vysvětluje a varuje před možným opakováním těch hrůz. Její pozitivní přístup, její úspěchy na poli umění i v rodinném zázemí imponují každému a obzvláště mladým lidem, těm bývají příkladem silní jedinci, jakými jsou právě Jiří Brady, Helga Hošková a jim podobní.

E. Št.

HEIDELBERSKÝ BRUNDIBÁR

Naše známé a oblíbené melodie Brundibára se tentokrát ozvaly v krásném starém univerzitním městě Heidelbergu. Operu nastudovali žáci gymnázia Hölderlin společně se Státní filharmonií Porýní Vestfálska. Představení se konalo ve svato-petrském kostele, kde více jak dva tisíce diváků s nadšením naslouchali krásně zpívajícímu dětem. Diváci projevovali zájem jak o vlastní operu, tak o její provedení v nastudování žáků škol v novém (snad) demokratickém Německu více jak půlstoletí po jejím vzniku.

Před vlastním představením, jako prolog, byla uvedena skladba mladého skladatele Johannes Voigta (1977) *Den*

v Terezíně, kterou děti ztvárnily ve formě pantomimy. V čele filharmonie stál mladý talentovaný dirigent Pilipp Armbruster, který svým nadšením strhl jak orchestr, tak i osmdesátiletý dětský pěvecký sbor.

Nastudování opery bylo pro celé gymnázium velkou událostí. Ujala se ho učitelka Christiane Schillingová, organizační stránku převzala další učitelka Uta Jungcurtová. Ji patří též poděkování za vzornou péči o nás, bývalé terezínské děti – Annu Hanusovou, Helgu Kinski a o mne – po celou dobu naší návštěvy v Heidelbergu. Navštívily jsme také několik tříd gymnázia a setkaly se i s účinkujícími dětmi. Ty nás zahrnuly většinou promyšlenými a chytrými otázkami, i některými velmi naivními (jedna dívka nevěděla, kdo byli esesáci).

Kromě Brundibára se v Heidelbergu konala i dvě čtení z knihy *Děvčata z pokoje 28* za účasti autorky paní Hannelore Brenner-Wonschickové, která se rovněž setkala s velikým zájmem, stejně jako výstava o této knize, připravená u vchodu do kostela.

Heidelberští plánují další zájezd s operou do Ludwigshafenu, kde bude opera provedena ještě pětkrát. Žáci gymnázia, společně s dalšími účinkujícími a umělci, odvedli bezesporu velký kus záslužné práce, při němž jsme si my, bývalé terezínské děti, zase jednou zavzpomínaly na naše brundibárské dětství. Za to patří heidelberským dík!

Evelina Merová

TRANSPORTY DO NEZNÁMA

Nejčernější vzpomínkou na dobu našeho přežívání v Terezíně byla v našich myslích trvalá hrozba „transportů na východ“. Nikdo neměl přesnější informace, protože z táborů „tam na východě“ se nikdo nevracel. V každém z nás bylo jen skryté tušení, že je-li Terezín předpeklem, na východě ho čeká peklo. Po válce, kdy se z těchto táborů smrti vraceli jen nepočtení jednotlivci

(asi stovka), pronikla do širšího povědomí jen jejich jména, která symbolizovala nepředstavitelné hrůzy: Majdanek, Sobibor, Salaspils, Zamošč, Malý Trostinec, Jägala, Sawin. Teprve teď, po dlouhých letech ticha, pronikají kusé zprávy o těchto vyhlazovacích táborech, menších, ale stejně úděsných jako Auschwitz – Birkenau.

Sběrem materiálů o těchto skoro neznámých místech se již několik let zabývá malá skupina dokumentaristů pod vedením Lukáše Příbyla, která natočila čtyřdílný filmový dokument pod názvem *Zapomenuté transporty*, jehož první část byla uvedena v kinech na konci loňského roku. Další díly budou následovat od března do června 2008. Lukáš Příbyl, který celý projekt inicioval, našel jen hrstku pamětníků, kteří až teď promluvili. Doplnil jejich výpovědi autentickými fotografiemi a doklady z archivů. Rozhovor s ním přinesly Lidové noviny 24. ledna 2008.

Doufejme, že se podaří uvést toto mimořádné svědectví také v televizi.

E. Št.

O relativitě pekuniárních a ideálních hodnot

K mému článku ve 40. čísle TI se mi dostalo pochvalného hodnocení od několika přeživších, včetně izraelského historika Jacova Tsuru. Zároveň mi však Jacov vytkl i několik nepřesností či chyb.

Jeho kritiku bezvýhradně přijímám, děkuji za ni a v případných dalších článcích či ústních projevech ji zohledním.

Považuji však za nutné uvést toto: Redakční rada Terezínské iniciativy a já sám ve své výzvě „150 000 Terezínů“ v č. 39 TI jsme měli na mysli, aby přeživší napsali o svých zážitcích z Terezína, o tom, jak jeden ze 150 000 Terezínů *prožili* a co jim z toho *uvízlo* v paměti. Po 62 – 65 letech. Můj článek se proto nejmenoval *Předpekli nýbrž Moje/naše předpekli*.

Jestliže tutěž událost vylíčí (po tolika letech) tři její účastníci či pamětníci, půjde o tři líčení, která se budou v podrobnostech lišit. Každý ji prožil jinak, každý ji vidí z jiného úhlu, jiným prizmatem.

Domnívám se, že je často lepší nevědět celou krutou pravdu. Pokaždé, když mi vytane na mysl hrůzná představa, jak moje maminka zahynula v plynové komoře, snažím se (marně) pomýšlení na to rychle vytěsnit. Jacov mi zcela legitimně a v duchu svého poslání historika upřesnil, že nejen nedošlo k zaplynování všech členů transportu ihned, ale že i někteří muži ještě doživovali tři měsíce ve vyhlazovacím táboře Majdanku. Vědomost o tom, že maminka po hrůzoplňné cestě trpěla ještě pár dní, zubozená, hladová a zavšivená v některém lágru, mi tuto jednu z nočních můr nevylepšila, spíš naopak.

Každou událost je třeba vnímat v jejím kontextu. Týž čin má za různých okolností jinou hodnotu. Lze ji obtížně vyjádřit pekuniárně, ještě nesnadněji ideálně. Nosičky jídla v Osvětimi – Březince směly po rozdělení polední šlichty seškrábat zbytky ze dna a stěn dřevěného sudu a přijít tak k druhé porci, tvrdou dřinou zasloužené. Nezřídka ji však přinášely svému otci, matce, manželovi či příteli. Tato oběť, tento dar, je v daných souvislostech podle mého názoru (a doufám, že nejen mého) daleko cennější (a nevyčíslitelný) než luxusní auto nebo jachta, věnovaná manželce soudobým milionářem.

Setkal jsem se dokonce i s pozitivní vzpomínkou na hlavního březinského *lágrkápa*, *kata* Fischera. Ani v nejmenším nepochybují o její autentičnosti. Nabídl pomoc a kousek chleba, údajně *ze svého*. Každý brutální surovec má občas záchvat normality, ba lidskosti.

Mám možná velice vyhraněné mínění o březinských *kápech* a *blockältesterech*, ale nemám důvodu je měnit.

Ten kousek chleba nebyl nabídnut z jeho přidělu, nýbrž z toho, oč *okradl* své spoluvězně. A to, oč je *lágrová elita* denně připravovala, mohlo sehrát rozhodující úlohu v délce jejich přežívání nebo v jejich přežití vůbec. O něm (jak jsem kdysi napsal) mohlo rozhodnout pár desítek metrů pochodu smrti či minut. Anebo právě krajíček chleba. A to se vymyká jakémukoli hodnotovému vyjádření.

Pavel Stránský

INFORMACE – VZKAZY – VÝZVY – PROSBY

Vážení,

hledám jakoukoliv informaci o Mendelu Wolf Waldhornovi (nar. 1900), který byl deportován do Terezína z Vídně 10. října 1942 (transport IV/13, jeho transportní číslo bylo 992). Dva roky byl v Terezíně a potom odjel 29. září 1944 do Osvětimi (transport EI, jeho transportní číslo bylo 398).

Děkuji předem za vaši pomoc.

Jozef Herzl, Dánsko, herzl@mail.dk

✧ ✧ ✧

Prosím o informaci o mé tetě a sestřenci Steinových, ať už z Terezína nebo z Osvětimi.

Gertruda Steinová, roz. Hoffmannová, se narodila 23. 12. 1901, její dcera Eva 3. 6. 1927. Naposledy bydlely v Praze 1, Haštalská 6. Do Terezína byly deportovány 8. 9. 1942 transportem Bf, z Terezína pak 18. 5. 1944 do Osvětimi transportem Eb.

Sám jsem přišel do Terezína jako čtyřletý s matkou MUDr. Alžbětou Hoffmannovou 5. 7. 1943 transportem De, otec byl 11. 6. 1942 popraven, matka zemřela v Terezíně.

V roce 1945 mi bylo necelých 6 let a byl jsem úplně sám. Uvítal bych proto jakoukoli zmínku o mých blízkých příbuzných.

Ing. Pavel Hoffmann, Negelstrasse 24/1, D - 72764 Reutlingen - Německo, tel. 0049 712123560,
e-mail pavel.hoffmann@t-online.de

✧ ✧ ✧

Milí přátelé,

v Americe žijí bohatí i méně bohatí Židé. Patřím k druhé skupině. Od roku 1991, kdy jsem odešel do důchodu, je můj příjem stejný a všichni víte, jak stouply ceny. Nehledal jsem dodatečný příjem, věnoval jsem se přednáškám na školách a univerzitách o holocaustu, hudbě v Terezíně a životu dětí v Terezíně. Když jsem někde dostal honorář, věnoval jsem peníze na stipendium pro hudebně nadané studenty. Fond nese jméno Rafaela Schächtera. Budu-li žít dost dlouho a bude-li obnos na účtu dost velký, budu rád.

Odkaz skladatelů žije v jejich dílech. Rafi žije ve vzpomínkách těch, kteří s ním zpívali nebo kteří poslouchali jeho hudbu v Terezíně. Moc si vážím prospěšné činnosti Terezínské iniciativy a přeji vše dobré.

Eda Krása, USA

✧ ✧ ✧

Rudolf Laub was my classmate/spolužák at the Jewish school in Prague, Jáchymova. He was born/nar. on 20. 05. 1929, was sent to Terezín, AAI-384 on 02. 07. 1942 and to the Birkenau family camp/rodinný tábor Ds-550 on 18. 12. 1943 where he perished/zahynul. His father, Max Laub, born/nar. 04. 03. 1901, was also sent to Terezín, for unknown reasons sent earlier, on transport J-863 on 04. 12. 1941, to the Birkenau family camp/rodinný tábor, Ds-548 on 18. 12. 1943, from there to Schwarzheide/Ruhleben where, acc. to/pamětní kniha, he died on 02. 11. 1944.

However Rudolf Laub's mother, Markéta Laubová, born/nar. 18. 08. 1908, sent to Terezín on transport AAI-382 on 02. 07. 1942, to the Birkenau family camp/rodinný tábor on Ds-549 on 18. 12. 1943 survived/přežila. Acc. to/podle pamětní kniha she was liberated in Auschwitz/Osvětim but that is not likely. Is it possible/je to možné that she was sent to Hamburg, Christianstadt or Stutthof and liberated there? Se srdečným pozdravem

Frank Bright, Di-556

✧ ✧ ✧

Milí přátelé,

před chvílí jsem dostal do ruky 41. číslo TI a chci redakci poděkovat za zvláště vydařené vydání.

Vynikající – protože naprosto civilní a neemocionální - je projev Anny Hyndrákové. Také naprosto souhlasím s článkem Michala Stránského hodnotícím události z 10. listopadu, hlavně pokud jde o extrém nošení Davidovy hvězdy jako znak solidarity.

Srdečné díky a lituji, že jsem nemohl být mezi vámi.

Také prosím, zda byste mohli předat Arnoštu Lustigovi tento můj osobní pozdrav:

Milý Arnošte, nemám tušení, zda se na mě, přes tu propast více než 60 let, pamatuješ. Dnes jsem viděl v TI 41 Tvou milou tvář a rozhodl jsem se Ti napsat. Jsme oba ročník 1926 a hráli jsme kdysi v Terezíně na baštách fotbal (já jsem hrál za Makabi a za co jsi hrál Ty, si už nepamatuji).

Vzpomínám ale, že jsem Tě dost fauloval a jsem rád, že z toho nemáš žádné následky.

Po válce v Praze jsme se párkrát potkali a já jsem byl na Tebe vždycky pyšný, když začaly vycházet Tvé knížky. Žiji od roku 1968 v Anglii, ale jezdíme pravidelně do Čech a byl bych moc rád, kdybychom se jednou mohli sejít a zajít na kafe, abychom mimo jiné oslavili ten zázrak, že jsme se po tom všem - dožili 82 let.

Můžeš-li, ozvi se.

Franta Fantl

✧ ✧ ✧

Poznámka: Nadační fond obětem holocaustu jako jeden z pořadatelů zve každý rok na slavnostní zasedání Senátu členy Terezínské iniciativy. Počet pozvaných je však velmi omezený. V roce 2007 mohlo dostat pozvánku 50 lidí, v tomto roce už jen 30. Jak to bude příští rok, samozřejmě ještě nevíme. Aby se však nezúčastňovali stejní lidé, přihlaste se v sekretariátu TI všichni, kteří byste měli zájem v příštím roce do Senátu přijít.

Smutné zprávy

O **Jiřím Fraňkovi**, který zemřel 30. prosince m. r. v Praze, měsíc po svých 85. narozeninách, se hodně psalo. Terezínská iniciativa v něm ztrácí dlouholetého člena a já osobně dobrého kamaráda. Znali jsme se od roku 1940, kdy jsme museli opustit české školy a Jirka se tehdy dostal z rodného Vysokého Mýta do Brna, kde bylo jediné židovské gymnázium v celém protektorátě. Chodil tam o čtyři třídy výš než já, a než nám Němci v květnu 1941 školu zavřeli, stačil ještě odmaturovat.

Pak jsme se občas potkávali v Terezíně, Jirka přežil Osvětim i Schwarzheide a po válce se z něho stal uznávaný vědec a pedagog. Hodně mu ve všem jeho konání – a neměl to vždy snadné – pomáhala rodina, žena Zdenka i dcera Věra. Jirka působil až do svého konce neuvěřitelně mladistvě a stále optimisticky.

Je mi moc líto, že už není mezi námi.

Doris Grozdanovičová

✧ ✧ ✧

Říkali jsme jí Mause, jmenovala se Marianna Herrmannová-Grantová. Narodila se v Praze 19. 9. 1921 a zemřela 10. 12. 2007 v Glasgow.

Před válkou studovala v Praze malířství a byla členkou sionistického hnutí mládeže El-Al. Do Terezína přijela v dubnu 1942 a stala se vedoucí skupiny mládeže v tzv. „Jugendgarten“, kde byla velmi oblíbená. Díky dobrému vztahu k německému vedoucímu zemědělských prací Kurzawému mohla nosit do ghetta „odpadovou zeleninu“, kterou rozdávala dívkám, které ji potřebovaly. Ve volném čase kreslila přírodu, pohledy z bašty, dětské domovy a udělala řadu portrétů.

V prosinci 1943 byla deportována s matkou do Birkenau, do rodinného tábora, kde pomáhala Fredymu Hirschovi na dětském bloku. Na přání dětí namalovala na stěnu dětského bloku velký obraz, na němž byl Mickey Mouse a Bambi mezi Indiány a Eskymáky. Obraz se pochopitelně nezachoval, ale Mause jej na přání pamětníků z Jad Vašem namalovala po válce znova, je umístěn na čestném místě v expozici Děti holocaustu. Po likvidaci rodinného tábora přežila s matkou ještě další tábory, všude ještě kreslila. Skončila v Bergen Belsenu, kde byly obě osvobozeny a Červený kříž je poslal na zotavenou do švédského Göteborgu. Tam zůstaly ještě několik let i po vyléčení a Mause stále kreslila a malovala. Výstavu jejích prací navštívil i švédský královský pár.

V roce 1951 se provdala za kantora a jednatele židovské obce v Glasgow Jacka Granta a přestěhovali se do Skotska. Z náboženských důvodů přestala malovat, věnovala se domácnosti a svým třem dětem. Teprve před dvaceti lety, po manželově smrti, se znovu začala věnovat malířství. V dubnu 2002 měla velkou výstavu v Glasgowském muzeu, kde jí vydali krásnou uměleckou publikaci *I knew I was painting for my life*. Výstavu navštívila i královna Alžběta, která jí poděkovala zejména za její práce z období šoa.

Byla členkou Bejt Terezín a občas nás v Izraeli navštěvovala. Zůstala mou dobrou přítelkyní, za což si jí velice vážím. Loučím se s ní jménem všech přátel z Terezína a děkuji za všechno, co pro nás udělala a co nám nakreslila a namalovala.

Petr Erben

✧ ✧ ✧

4. února 2008 zemřel v Praze v motolské nemocnici **Petr Pokorný**. V listopadu 2007 mu bylo 75 let. Pocházel ze „smíšené“ rodiny, jeho otec byl deportován do Terezína, on však mohl zůstat doma u matky. Dva z jeho příbuzných byli popraveni za „Heydrichiády“, ostatní zahynuli v Osvětimi. – Studoval klavír na pražské konzervatoři, později – spíše nuceně – biologii a chemii. Většinou se však věnoval hudbě. Ve skladbě byl mj. žákem Pavla Bořkovce a jeho velmi poetické, většinou komorní kompozice začaly být častěji provozovány až v 80. letech. Mj. proslul skladbou „Kamínek pro Malvinu“ (věnované babičce, která zahynula v Osvětimi) a „Kaddiš pro Petra Ginze a Ilana Ramona“.

Eva Herrmannová

✧ ✧ ✧

V posledním čísle Terezínské iniciativy jste si ještě mohli přečíst **osobitý článek Richarda Svobody** a jeho stanovisko k účasti žen na modlitbě v mužské části Staronové synagogy a zejména výbornou vzpomínku na rodinný tábor v Osvětimi - Březince. Zveřejnění svého příspěvku se ještě dočkal, ale jen několik dnů poté, v pondělí 28. ledna jsme se s ním rozloučili na židovském hřbitově.

Richard Svoboda byl aktivní a činorodý člověk, který stál i u novodobých počátků židovské komunity po roce 1989, kdy působil ve funkci tajemníka tehdejší Rady židovských náboženských obcí.

Jakmile s touto činností skončil, začal se usilovně věnovat památce svých zavražděných spoluvězňů, z nichž velká část zahynula na téměř třítydenním strastiplném pochodu smrti ze Schwarzheide do Terezína, z Varnsdorfu v otevřených nákladních vagonech. Ještě 6. května zavraždili Němci sedmáct vězňů v České Lípě, kde vlak několik dnů stál. Richard Svoboda věnoval velké úsilí obnovení jejich památníku v České Lípě, který byl v roce 1978 společně s celým židovským hřbitovem zrušen. Obnovený památník byl odhalen 6. května 2004, ve výroční den smrti vězňů. Pořádal zájezdy do Schwarzheide, do Drážďan k odhalení velkého památníku na hřbitově Tolkewitz, kde bylo uloženo 110 uren bývalých spoluvězňů z různých zemí, a řadu dalších podobných akcí všechny s myšlenkou uchovat památku mrtvých a nezapomenout na neblahý osud Židů za druhé světové války. Sama jsem se účastnila zájezdu k odhalení obnoveného pomníku osmi schwarzhaidským vězňům zavražděných na pochodu smrti v Kyjovském údolí u Krásné Lípy. Pečlivě jej připravil, ale kvůli nemoci se ho nemohl osobně účastnit, jeho projev přečetl Jiří Franěk.

Richard Svoboda měl nemalou zásluhu i na vydání několika publikací, např. *Hořící nebesa* Jiřího Fránkla, *Hladový pochod* Fridricha Krále, *Otta Ginz* od Jiřího Fraňka.

Jeho četných aktivit a činností bychom určitě našli ještě hodně, za všechny mu patří naše úcta a poděkování.

LA

POZVÁNKA NA SNĚM . . .

Srdečně vás zveme na sněm Terezínské iniciativy,
který se koná ve čtvrtek 10. dubna 2008 v hotelu DUO v Praze
(Teplická 492, Praha 9).

Zahájení sněmu je v 10.00 hodin, prezence od 9.15 hodin.

Za pronájem sálu ušetříme bezmála 50 000 Kč. A to přece stojí za to. Věříme, že letos přijdete všichni.

Pro všechny, kteří pojedou na sněm městskou hromadnou dopravou:

Vystoupíte ve stanici Ládví (konečná stanice metra C), vyjdete z metra směrem „BUS PROSEK“
a pojedete tři stanice autobusem č. 177 nebo 187 do stanice Liberecká, kde vystoupíte.

Hotel Duo budete mít před sebou.

Na konečné stanici metra vám bude k dispozici náš informátor.

Pro imobilní členy TI bude na stanici metra Ládví čekat minibus, který je odveze do hotelu.

Hotel také zajistí vyvezení nepohyblivých až k sálu, kde se bude sněm konat.

Předsednictvo TI se těší na vás na všechny, přijďte.

. . . A PO SNĚMU OPĚT DO DIVADLA

Jako obvykle jsme pro vás po skončení sněmu připravili i návštěvu divadelního představení. Tentokrát je to skvělá hra amerického židovského autora Izraela Horovitze *Příliš drahá Mathilda*, která se zabývá složitými lidskými vztahy tří osob, které shodou zvláštních okolností sdílí společný byt v samém srdci Paříže. Dosud v něm žily samy 94letá Mathilda se svou stále svobodnou dcerou Chloé. Mathilda však byt před několika desítkami let prodala svému milenci, s podmínkou, že v něm bude moci dožít. Ten ovšem byt odkázal svému nepříliš úspěšnému synovi Mathiasi Goldovi. A na základě tohoto nedobrovolného spoluzití se rozvíjí složitý vývoj vzájemných vztahů nádherně vykreslených autorem. Dál už se nedá prozradit nic.

Israel Horovitz se narodil v roce 1939 ve Wakefieldu ve státě Massachusetts a je jedním z nejznámějších a nejhranějších amerických autorů. První hru napsal v 17 letech, dnes jich má na kontě víc než padesát, byly přeloženy do 30 jazyků, jsou hrány po celém světě, a zejména ve Francii. Horovitz je nadto ještě i divadelním a filmovým scenáristou a píše úspěšné rozhlasové hry.

Trojici aktérů ztvárnili v pražském představení (v bývalém kinu Blaník) Jiřina Jirásková, Vladimír Dlouhý a Veronika Freimanová a jejich výkony jsou strhující. Vladimír Dlouhý by si za tuto roli zasloužil cenu Thálie, a já osobně bych mu dala Oscara. Máte se na co těšit.

Divadelní představení se koná 10. dubna, začátek je v 19.00 hodin v Divadle Blaník. Lístek stojí (po velké dotaci Terezínské iniciativy) 150,- Kč.

Vstupenky si můžete zakoupit a vyzvednout do 20. března v sekretariátu TI u Marty Jodasové, od 25. března u Evy Fantové ve druhém patře. Než si půjдете pro vstupenky, předem zavolejte – do sekretariátu na tel. 222 310 681, paní Fantové na tel. 226 235 051.

LA

**Terezínská
iniciativa**

Vydává Terezínská iniciativa, Jáchymova 3, Praha 1. Tel./fax: 222 310 681, e-mail: terezinskainiciativa@cmail.cz

Redakční rada: Eva Fantová, Doris Grozdanovičová, Božena Guttmannová, Jiří Kotouč, Jaroslav Kraus, Anna Lorencová, Michal Stránský, Eva Štichová

Bankovní účty: v Kč: 59433011/0100, v EUR: 342781234555011/0100, v USD: 348331234555011/0100

Číslo 42 vyšlo v březnu 2008.

MK ČR E 10779